

Utorak, 10. decembar 2002.

Svedok C-025

Svedok Džeri Lejber (Jeri Laber)

Otvorena sednica

Optuženi je pristupio Sudu

Početak 9.02 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Tapušковиću.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala vam, časni Sude. Kako bi vam bilo lakše da pratite, ja ću obratiti pažnju samo na dve stvari, i obe su podstaknute izjavom koju je svedok dao istražiteljima u periodu od 10. marta do 2. maja 2001. godine. U engleskoj verziji, ta izjava se nalazi na strani 4, drugi i treći paragraf. Započecu sa trećim paragrafom. U srpskoj verziji, to je na strani 3, četvrti paragraf i njime ću započeti. U ovom paragrafu na strani 4, u drugoj rečenici, vi kažete sledeće: "Nakon prvih izbora u Hrvatskoj 1990. godine, Srbi su bili zabrinuti da će Hrvatska objaviti nezavisnost". Da li ste to rekli?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: 1990. godine, krajem decembra, usvojen je takozvani "Božićni Ustav". To je bio novi Ustav Hrvatske, iako je savezna država još uvek postojala, i tim ustavom je Republika Hrvatska sebe proglasila za nacionalnu državu hrvatskog naroda. Da li je to tačno?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne znam.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Dakle, vi ne znate za novi ustav od kraja 1990. godine, kojim su Srbi proglašeni za manjinu u Hrvatskoj?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da, znam da su proglašeni za manjinu, ali ne znam tačno kada.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I zabrinutost koju pominjete ovde nije bila samo sa vaše strane već i kod ljudi koji su sa vama živeli u Baranji? Da li je ona rezultirala ogorčenošću?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Pretpostavljam da jeste.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da li ste vi već u to vreme znali, i vi i ostali ljudi koji su živeli u Baranji, o ilegalnom uvozu oružja u Hrvatsku?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Tokom 1990. godine?

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da, krajem 1990. i početkom 1991. godine, tokom januara 1991. godine.

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Jedino nakon filma o Martinu Špegelju koji je bio prikazan na TV.

SUDIJA MEJ: Dozvolite mi da vas zaustavim na minut. Zbog različitih mera, a posebno zbog mikrofona, molim vas, kada završite svoje pitanje isključite mikrofon tako da se onda uključi samo svedokov mikrofon. Držite ga uključenim samo tokom pitanja, tako da se može čuti samo svedokov mikrofon.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Kada ste spomenuli Špegelja i film, da li je taj film izazvao određene strahove?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da li je iko u to vreme imao bilo kakve sumnje u pogledu autentičnosti filma?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da ne.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da li znate da su nedugo nakon toga u Hrvatskoj osnovane paravojne jedinice?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Pa ne znam baš puno detalja oko samog perioda početka formiranja paravojnih jedinica.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala. Da li znate da je tu negde u proleće 1991. godine došlo do stvaranja Zbora narodne garde, vojske Hrvatske?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da li je to povećalo strahove Srba?
SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da jeste, u određenoj mjeri.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I da li je tačno da su Srbi počeli da uzimaju oružje tek u maju mesecu, nakon svega toga?
SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Meni je to poznato za teritorija na kojoj sam ja živio, to je negdje sredina 1991.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala. A da li je to urađeno, pre svega, zbog toga što su se ljudi zbog tih strahova odlučili na te korake pre svega zbog toga da bi možda odbranili kuće i imanja?
SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Pa mislim da je većina tako rezonovala.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala. Hvala. E sad, na strani toj istoj, četvrtoj pasus, iznad stoji sledeće što ste izjavili: "Pre rata u Hrvatskoj, planovi Teritorijalne odbrane bili su usmereni na mogućnost vanjskog sukoba, na primer Rusi koji bi stigli preko Mađarske (Hungary)". Da li je tako?
SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A možete mi reći, pre događaja u Budimpešti (Budapest) i u Pragu (Prague) kada je došlo do sukoba između Rusa i Mađara i Čeha, da li je u Jugoslaviji opasnost od Rusa postojala isključivo 1948. godine i nekoliko godina nakon 1948. godine? I da više nikad nije postojala nikakva opasnost od Rusa?
SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da ne mogu govoriti o tim temama, ja sam bio dijete za to vrijeme.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Vi ste vrlo obrazovan čovek. Zar ne znate za stvari koje su se događale oko Informbiroa 1948. godine i ucena koje su Rusi vršili u odnosu na Jugoslaviju?

SUDIJA MEJ: On je rekao da ne može time da se bavi i mislim da nema svrhe da ga dalje pitate o tome.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Slažem se. A da li je, da li je opasnost spolja postojala 1974. godine od bilo koga u vreme kada u Evropi (Europe) nije bilo nigde ni naslućivanja da može doći do bilo kakvih sukoba?
SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ja stvarno ne znam.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I to ne znate. A da li znate u kojim okolnostima je, pošto ste vrlo obrazovan čovek, došlo do donošenja Ustava iz 1974. godine?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A da li znate da je u Ustavu od 1974. godine Teritorijalna odbrana institucionalizovana i uneta kao jedan institut u ustav, Teritorijalna odbrana kao element opštenarodne odbrane? Da li to znate?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A da li znate to da je ta Teritorijalna odbrana koja ulazi u ustav doneta pod famom da se ne stvaraju nove države nego da društvena decentralizacija ide do opština i da svaka opština treba da ima svoju vojsku i teritorijalnu odbranu? Da li to znate ili ne znate?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: O Teritorijalnoj odbrani znam kao o principu u stvari naoružanog naroda, da je na tom principu.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: To znate. Hvala. A od čega taj naoružani narod treba da se brani 1974. godine?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Rekao sam da je 1974. godina meni nepoznata, to je suviše daleko meni.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala. Ali ste kazali potom u drugom delu ove rečenice tog vašeg iskaza "sredinom 1991. godine situacija se promenila, jer je sukob izbio unutar zemlje i planovi nisu valjali". Je li tako?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Znači više nisu valjali ti planovi da se brane spolja. Ja razumem da su, da je Teritorijalna odbrana napravljena duž granica Hrvatske sa Mađarskom ili Srbije sa Mađarskom, ali kakvog smisla ima da je na celoj teritoriji Jugoslavije napravljena ta Teritorijalna odbrana? Da li to možete da objasnite ili ne možete?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne bih to pokušavao objasniti, nije mi to poznato.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Hvala. Da li znate da su 1974. godine već bili napravljeni planovi za unutrašnje potrebe?

SUDIJA MEJ: Gospodine Tapušковиću, on je rekao da ne može da se bavi 1974. godinom i mislim da nije fer da to pitate. Možda možemo da idemo dalje.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Sudija, časni sudija, reč je o nekim stvarima, on je sam kazao ovde, sam je rekao da se sredinom 1991. godine situacija promenila, jer su sukobi izbili unutar zemlje i više se nije trebalo braniti od neprijatelja spolja nego od neprijatelja iznutra. Dakle, on je to kazao, zato ga ja to i pitam. Ali da li može da mi kaže ovo, da li je ta Teritorijalna odbrana u Sloveniji u jednom momentu u junu mesecu 1992. godine, odnosno 1991. postala oružana sila koja je napala Jugoslovensku narodnu armiju?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da je to poznato, da je da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I da li je napala?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Rekao sam da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: E, a da li je odmah nakon toga došlo do napada od strane hrvatske vojske na kasarne i vojnike po kasarnama?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Nisam siguran za period, ali je takvih situacija bilo.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: E dobro, samo mi, evo ja ću završiti ubrzo, znači prvo je JNA napadnuta kao okupator na prostorima na kojima je 50 godina bila garant mira i službenih mirnodopskih i humanitarnih aktivnosti. Da li je tako bilo?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da bi se osnažile odluke o nezavisnosti koje su već bile donete. Da ili ne?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne znam.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: A da li možete još samo da mi kažete, da li je tačno da je JNA da nije izvršila invaziju ni na Sloveniju ni na Hrvatsku nego je samo pokušala da sačuva napadnute vojnike i njihove živote, imovinu, ustavni poredak i naravno da spreči građanski rat. Da li je to tačno ili ne?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne znam, želite li moju ličnu procjenu o tome. Mislim da...

SUDIJA MEJ: Mislim da će to na kraju biti jedno od pitanja o kojem ćemo mi morati da donesemo odluku. Mi ćemo morati da donesemo odluku o tome kakva je bila uloga JNA, tako da mislim da nije neophodno da čujemo mišljenje svedoka o tome. On može da govori o onome šta je video i čuo, pa bi možda mogli da idemo dalje. Mikrofon, gospodine Tapušковиću.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I nakon svega ovoga šta se dogodilo, koliko je ostalo...

SUDIJA KVON: Samo trenutak. Mislim da sam kroz prevod čuo nešto kao "mislim da", a nisam to onda video u transkriptu. Da li bi prevodioci mogli da nam pomognu oko toga? Gospodine svedoče, da li ste vi rekli "mislim da" u svom odgovoru gospodinu Tapušковиću?

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Na ovo zadnje pitanje?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da je vezano za vaše pitanje o agresiji TO u Sloveniji.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da, vi ste rekli "da".

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da je bilo postavljeno kao dvostruko pitanje, pa sam odgovorio "mislim" i vi ste ponovili ovo drugo, pa sam rekao "da".

SUDIJA KVON: Izvolite nastavite.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Da li je Teritorijalna odbrana 1991, 1992. i 1993. godine uopšte uzimala oružje? Da li to znate kao čovek koji se bavio tim poslom kojim se bavi?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: U Srbiji?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: 1991. godine su pripadnici TO iz Srbije koji su bili mobilisani u sastavu 36. subotičke oklopno-mehanizovane brigade bili na teritoriji Baranje.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: Ja sam vas nešto drugo pitao, ali neću se zadržavati, odgovorite mi samo na još ovo pitanje. U Baranji posle svega ovoga što se dogodilo koliko je ostalo, koliko je srpskog stanovništva bilo tamo pre svega ovoga, a koliko je danas na tim prostorima ostalo Srba?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da je bitna razlika u postotku Srba, da je jedan veći dio napustio Baranju.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE: I da li je takva situacija ostala nepromenjena do danas?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Hvala. Hvala, časni Sude.

DODATNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS: Molim da se izjave svedoka o kojima se ovde govorilo uvedu u spis kao dokazni predmeti i da im se da dokazni broj.

SUDIJA MEJ: Da.

sekretar: To će biti dokazni predmet Tužilaštva broj 358, pod pečatom poverljivo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je optuženi juče u jednom trenutku rekao svedoku da je razgovor koji mu je naveo bio snimljen. Međutim, želim samo da istaknem da nikakvi dokazi o tome nisu pokazani svedoku, jednostavno su iznesene optužbe. Svedoče C-025, tokom jučerašnjeg ispitivanja o gospodinu Pekiću i drugim stvarima postavljene su vam najrazličitije vrste pitanja, a između ostalog i da li ste imali razgovor sa njim i da li ste dobili instrukcije, otprilike 24. oktobra ove godine. Da li se sećate datuma kada ste došli pred Međunarodni sud u očekivanju da ćete tada svedočiti, iako je vaše svedočenje bilo odloženo iz drugih razloga? Da li se sećate kada ste došli da svedočite prvi put? Ako ne, mi to možemo da nađemo u našim dokumentima.

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Pa ja mislim nekih mjesec dana da je u pitanju, 8. ili 9. prošli mjesec, možda 10. prošli mjesec, nisam siguran baš precizno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada ste došli ovde, ko je organizovao vaše putovanje i vaš boravak ovde?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ekipa istražitelja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je Hrvatska ili bilo koja država ili bilo koje telo iz bivše Jugoslavije imalo ikakve veze sa vašim prebacivanjem ovde?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tokom tog istog dela ispitivanja, od strane optuženog sugerisano vam je da je rečeno šta treba da kažete i da je to učinjeno tom prilikom u oktobru 2002. godine u vezi sa pukovnikom Mijovićem. Pretresno veće može da pogleda stranu 15 izjave, ali možda bi dobro bilo da se pogleda prvo strana broj 1 gde su datumi kada je uzeta izjava. Svedoče C-025, da li ste vi u izjavi koja je uzeta 10. marta i 2. maja prošle godine, dakle 2001. godine, da li ste izneli svoju priču u vezi sa pukovnikom Mijovićem? To može da se nađe na strani 15 vaše izjave.

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ima ikakve istine u onome što je rekao optuženi da je vaše svedočenje pred ovim Međunarodnim sudom rezultat instrukcija koje ste dobili u Hrvatskoj ili bilo gde drugde?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Ne, jer moja izjava je otprilike više od godinu dana ranije data nego što je optuženi naveo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još samo par detalja iz unakrsnog ispitivanja. Naoružavanje ljudi u Baranji, a posebno Srba, sugerisano vam je da je to urađeno u skladu sa zakonima koji su bili na snazi u to vreme. Vi ste već ranije rekli da to naoružavanje nije bilo legalno. Da li možete da nam kažete, da li je po vašem shvatanju i proceni to naoružavanje o kojem ste govorili bilo legalno ili nije?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Govorili smo o dvije vrste naoružavanja, o naoružavanju Srba i naoružavanju TO. Naoružavanje Srba je išlo ilegalno, a naoružavanje teritorijalne odbrane legalno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Optuženi vam je sugerisao da je i po zakonu i u suštini Baranja odvojena od Srbije. Prvo, da li je MUP izvan vašeg područja delovao na vašem području i da li je MUP iz vašeg područja delovao izvan vašeg područja?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Drugo, ako pogledamo na vrhu strane 15 verzije na engleskom jeziku, sugerisano vam je da je Državna bezbednost iz Sombora jednostavno prikupljala informacije. Šta se desilo sa Državnom bezbednosti u Belom Manastiru 1995. godine? Da li su oni održali svoju nezavisnost ili ih je neko preuzeo?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Državna bezbednost u Belom Manastiru je preuzeta od strane operative Sombora 1995. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavljeno vam je pitanje u vezi sa hapšenjem pojedinaca i da li su ta hapšenja obavljali pojedinci ili neke konkretne snage, neke neidentifikovane snage. Kada su ti ljudi bili uhapšeni ko ih je držao zatvorene?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Policija u Belom Manastiru.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A kada su prebacivani u Dalj u kamionu o kojem ste govorili, ko ih je prebacivao? Da li su to bili pojedinci ili neka grupa?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Policija je vršila prevoz i obezbjeđenje tada takvih transporta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavljeno vam je pitanje o vašim posetama Beogradu zajedno sa svojim šefom i vi ste govorili samo o jednoj poseti. Na osnovu onoga što ste saznali od njega, koliko puta ili koliko često je on išao u Beograd?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Pa on je znatno više odlazio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U koju svrhu je odlazio, kako ste vi to shvatili?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Pa posle tih odlazaka imali smo obično razgovore o temama koje nam predstoje da se obrađuju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I šta se činilo na osnovu tih razgovora? Kakva je bila svrha, kakav je bio cilj njegovih odlazaka u Beograd?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Cilj je bilo da bismo kasnije imali preciznije smjerove, koje detalje treba da izučavamo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I na kraju da se vratim na pitanje naoružavanja. Optuženi vas je pitao da li je vojska izazivala neku uznemirenost među Srbima. Da li je ilegalni deo naoružavanja, odnosno da li je naoružavanje

izazivalo uznemirenost među Srbima? Moje pitanje je da li je taj ilegalni deo naoružavanja koji ste opisali doprineo stvaranju uznemirenosti među nesrbima? Da li su oni na taj način dali svoj doprinos njihovom odlasku iz tog područja?

SVEDOK C-025 – ODGOVOR: Mislim da je taj nelegalni dio naoružavanja bio prilično konspirativan, da se nije o tome puno znalo još u to vrijeme.

TUŽILAC NAJS: U redu, hvala vam. Time je završeno dodatno ispitivanje ovog svedoka.

SUDIJA MEJ: Svedoče C-025, ovim je završeno vaše svedočenje. Hvala vam što ste došli na Međunarodni sud da svedočite. Možete da se povučete.

TUŽILAC NAJS: Treba da se urade pripreme da bi ovaj svedok mogao da se povuče i da bi sledeći svedok došao. Da li mogu i ja da se povučem na par minuta da bih pripremio sledećeg svedoka?

SUDIJA MEJ: Da.

TUŽILAC NAJS: Mislim da sledeći svedok može da se uvede. Nadam se da je Pretresno veće imalo priliku da pročita njenu izjavu. Pred sobom bi sada trebali da imate i dosije u kome se nalaze dokazni predmeti na koje ću se pozivati tokom njenog svedočenja i koji se pominju u njenoj izjavi i nadam se da ćemo ih uskoro uvesti. Možda pre nego što to zaboravimo da kažem da sam imao na umu da pozovem istražitelja koji bi dokazao detalje putovanja ovog poslednjeg svedoka i pod kakvim okolnostima je došao ovde. To neće dugo da traje, to nam je na raspolaganju, ali možda, u svetlu toga kako se razvijalo unakrsno ispitivanje i činjenice da nikakva verzija nekog razgovora nije detaljno iznesena pred svedoka niti je pokazan bilo kakav snimak ili transkript, možda onda ipak tako nešto neće biti potrebno. Zavisu da li će, kako će se stvari razvijati i da li će to biti potrebno kasnije, u tom slučaju ću se vratiti na to.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej (May), ja sam mislio da će ovo ispitivanje da bude relativno kratko što se tiče gospodina Najsa (Nice). Međutim, mi smo dobili ovde prilično obimne izveštaje u ovim bajnderima.

Budući da je svedok, pored toga što je donela i priložila izveštaje i prepiske Hjuman rajts voča (Human Rights Watch), u svakom slučaju iznela i niz svojih konstatacija, zapažanja, analiza i zaključaka, ja smatram da treba da mi se omogući da postavim sva relevantna pitanja potrebna i povezana sa ovim tvrdnjama koje su ovde iznete i da ne bi trebalo da budem ograničen na vreme koje bude gospodin Najs koristio u ispitivanju ovog svedoka.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, mi ćemo o svemu tome da razmislimo, saslušaćemo glavno ispitivanje svedoka, a onda ćemo razmotriti pitanje vremena. Neka svedok da svečanu izjavu.

SVEDOK LEJBER: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA MEJ: Molim vas sedite.

GLAVNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li se vi zovete Džeri Lejber (Jeri Laber), da li ste završili studije sovjetologije, bili ste jedan od osnivača Helsinki voča (Helsinki Watch) 1979. godine i prvi izvršni direktor te organizacije?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste ostali na tom položaju do 1995. godine kada ste se penzionisali sa tog posla, ali ste nastavili da sledite svoja interesovanja za ljudska prava i da radite na tome?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste autor mnogih članaka i knjiga. Organizacija *Helsinki Watch* je prvi put počela da posmatra poštovanje ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji, koje godine?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: 1981. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U to vreme, u tim najranijim fazama na šta ste se uglavnom koncentrisali u svom radu u bivšoj Jugoslaviji?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: 1981. godine su bile naše prve posete tom regionu. Uglavnom smo se bavili kršenjima političkih prava, kršenjima građanskih i političkih prava. U to vreme su se dešavali neki sudski procesi, početkom osamdesetih godina vođeni su sudski postupci protiv ljudi za koje smo mi verovali da se protiv njih vrše represalije zbog mišljenja koja su izražavali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je bio neki poseban region bivše Jugoslavije, koji je privukao vašu pažnju?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: U to vreme uglavnom smo se bavili onim što se dešava na Kosovu, jer smo dobijali izveštaje odande. Ja lično nisam išla na Kosovo u to vreme. Međutim, u Beogradu sam dobijala izveštaje o ugnjetavanju albanske manjine na Kosovu. Takođe nas je brinula i situacija u Hrvatskoj, mene su upozorili da tamo ne treba da idem, da ne idem u Zagreb, jer su mi rekli da mi neće biti dozvoljeno da tamo budem kao istražitelj u oblasti ljudskih prava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da onda pređemo na vašu posetu Jugoslaviji 1990. godine, gde ste išli sa vašim kolegom Kenetom Andersonom (Kenneth Anderson) koji je pravnik. To je bilo 1990. godine?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste tada sa gospodinom Andersonom išli u Hrvatsku, na Kosovo i u Beograd?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta je bio podsticaj za tu posetu?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: U to vreme savezna država je još uvek bila celovita, ali se govorilo o otepljenju i nemirima. Prvo smo otišli u Hrvatsku i tamo smo razgovarali sa političkim disidentima, intelektualcima i aktivistima u oblasti ljudskih prava. Takođe smo sa njima posetili neka srpska sela izvan Zagreba gde smo svojim očima videli da zaista ima uznemirenosti na granici hysterije. To je bilo upravo uoči nezvaničnog srpskog referenduma koji je bio podstaknut zbog namere Hrvatske da se odvoji od Jugoslavije. I, naravno, srpska manjina je bila u panici, što je bilo podsticano od obe strane, kako od strane Tuđmana sa njegovim nacionalističkim izjavama, tako i od srpske strane koja je potpirivala ovu uznemirenost i paniku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koliko dugo je trajala ta prva poseta?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Išli smo u Hrvatsku, na Kosovo i u Beograd. Ne mogu tačno da kažem koliko smo putovali, ali to je bilo negde između deset dana i dve nedelje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste razgovarali sa ljudima na obema stranama, sa Hrvatima, Srbima, Kosovarima?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesmo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se pozabavimo samo jednim aspektom, hrvatskom policijom. Da li ste formirali neko mišljenje na osnovu svega što ste videli, da li ste stekli neko mišljenje o tome da li se hrvatska policija ponašala provokativno prema stanovnicima srpskih sela? Da li im je namera bila da provociraju Srbe?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Naravno, Srbi u tim selima koje smo posetili imali su razloga da budu uznemireni, to smo mogli da vidimo svojim očima. Hrvatska policija je išla u ta sela, u te policijske stanice da ih razoruža, da oduzme rezervno oružje iz tih policijskih stanica. I ukoliko je generalna politika bila takva širom zemlje, oni su to radili posebno u selima koja su bila sa srpskim većinskim stanovništvom. U nekim selima koja smo posetili ljudi su bili posekli drva da naprave barikade. Morali smo da sklanjamo te balvane da bismo uopšte ušli u selo, ljudi su bili jako uplašeni. Hrvatska policija koju smo sreli u par sela nam je rekla da imaju naređenja da ne provociraju nikakvo nasilje niti nemire, da treba da se ponašaju što je mirnije moguće. Sa druge strane, njihova oprema je bila previše vojna po izgledu za onaj posao koji su obavljali i samo njihovo prisustvo je bilo provokativno.

TUŽILAC NAJS: Sad molim da dobijemo dokazni broj za ove predmete.

sekretar: To će biti dokazni predmet Tužilaštva 359.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pošto nisam spremio primerak ovih registratora za svedoka, molim poslužitelja da kada budem nešto pokazivao svedoku da stavlja dotični dokument na grafoskop tako da i svedok može da prati. Molim da sada okrenemo tabulator 1 dokaznog predmeta 359 i da stavimo prvu stranu, naslovnu stranu na grafoskop. Gospođo Lejber, da li ste vi januara 1991. godine sastavili jedan izveštaj baziran na vašim istragama pod naslovom "Ljudska prava u Jugoslaviji koja se raspada" (Human Rights in a Dissolving Yugoslavia)?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja nisam sama pisala ovaj izveštaj, pisao ga je moj kolega, ali ja sam radila zajedno sa njim na njemu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam nešto o metodologiji za pripremu ovog izveštaja kao i sledećeg na koji ćemo doći kroz par minuta.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Naša metodologija je prilično jedinstvena u celoj organizaciji. Mi šaljem ljude u dotične regione, šaljem istraživače koji razgovaraju sa žrtvama kršenja ljudskih prava i sa svedocima i uzimaju intervjue. Od svakog svedoka se lično uzima intervju i prave se detaljne beleške, pa se te beleške upoređuju, traži se potpora tih svedočenja od drugih svedoka, da bi dobili što jači materijal o istom događaju. Onda se pregledaju policijski izveštaji i bolnička evidencija u potrazi za bilo kakvim forenzičkim dokazima i informacijama, informacijama koje se mogu smatrati validnim na sudu. Takođe obilazimo mesta zločina kada god je to moguće. Onda se sve to uklapa u izveštaj koji se rediguje i onda bih ja, kao direktorka organizacije, podnela taj izveštaj dotičnim vladama, njihovim ambasadama, štampi i bilo kome ko bi efikasno mogao da pomogne da se to pitanje stavi na znanje svetskoj javnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dva pitanja u vezi sa ovim prvim izveštajem. Za razliku od drugog izveštaja, u ovom izveštaju ste i vi sami učestvovali. Vi ste pripremali osnovni materijal?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kao drugo, takođe ste govorili o tome da se izveštaji podnose ambasadama dotičnih zemalja, kao i vladama. Da li su ovaj izveštaj dobili vlada i ambasade Jugoslavije, bivše Jugoslavije?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, ja naravno neću da idem kroz ovaj izveštaj detaljno, sve strane u postupku imaju ovaj izveštaj i mogu da ga razmotre sami. Samo bi hteo da ukažem na nekoliko stvari. Prva strana nije numerisana, međutim, ukoliko bi je poslužitelj stavio na grafoskop videćemo da ovdje na prvoj strani piše podnaslov "Pozadina" (Background). Ovdje vidimo u dva poslednja reda da "Helsinki Watch" kao organizacija ne zauzima nikakav stav o tome da li Jugoslavija treba da ostane na okupu ili ne kao zemlja". Kakav je bio vaš stav?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Takav je bio naš stav. Uvek je naš stav u pogledu svake zemlje da se ne mešamo, to ne spada u mandat naše organizacije da zauzimamo stavove o nacionalnim granicama neke zemlje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad da pogledamo stranu 3. Na dnu te strane vidimo jedan pasus koji odražava jedan deo vaše misije na Kosovu. Tu se govori o ophođenju srpske vlade, srpskih vlasti prema pripadnicima albanske manjine na Kosovu. Piše: "Tretman srpske vlade prema Albancima na Kosovu nastavlja da se pogoršava, rezultirajući jednom od najgorih situacija u Evropi u pogledu ljudskih prava danas". Da se ovde zaustavimo na trenutak. Ovaj izveštaj je sastavljen pre sukoba u Hrvatskoj, Bosni i kasnije na Kosovu. Znači, govorimo o jednoj ranoj fazi?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, znatno ranijoj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to bila vaša ocena u to vreme, da je situacija u pogledu ljudskih prava na Kosovu jedna od težih u Evropi u to vreme?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste, takav je bio naš stav.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada ste generalno pripremali ovaj izveštaj, da li ste bili svesni, da li ste znali o radu drugih organizacija za ljudska prava koje su bile aktivne u tom regionu u isto vreme?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesmo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi svoje preliminarne stavove formirali na neki način u skladu sa njihovim stavovima ili ste radili nezavisno od njih?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Uzimali smo i to u obzir.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dalje kažete, "pripadnici albanske manjine na Kosovu, etnički Albanci na Kosovu se masovno hapse, prebijaju, u nekim slučajevima bivaju mučeni u zatvorima, masovno se otpuštaju sa posla zbog svoje nacionalnosti. Srpske policijske jedinice", ovde prelazimo na sledeću stranu, "često koriste silu u suzbijanju albanskih demonstracija i do sada je tokom 1990. godine ubijeno preko 50 ljudi na taj način". Da li je ovo, koliko sam razumeo, ispravno predstavljanje vaših stavova?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Takvi su bili naši nalazi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo nas podsetite, da li je u to vreme postojala OVK (UCK, Ushtria Clirimtare e Kosoves) ili neka slična organizacija na terenu?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: OVK, koliko ja znam, nije postojala. Zapravo, jedan od najjačih utisaka posle te posete je bio koliko je albanska manjina bila miroljubiva, neobjašnjivo miroljubiva. Nije bilo uopšte reči o oružju, nije bilo ni reči čak ni o demonstracijama ili o protestima kakvi su se organizovali na nekim drugim mestima. U to vreme su se oni izgleda uglavnom nadali da će im svetska javnost priteći u pomoć i iza nas je bila velika odgovornost da njihova priča dođe do sveta. U to vreme niko nije obraćao pažnju na njih.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stranom 4 ću se pozabaviti malo detaljnije nego do sada, časni Sude, iz jednostavnog razloga jer ovi navodi nisu sadržani u izjavi svedoka za koju znam da ste imali priliku da je proučite. I tu se kaže: "Snage bezbednosti srpske vlade, kao što se govori niže, napale su albanska sela naizgled sa namerom zastrašivanja. Srpska vlada je suspendovala Skupštinu Kosova i druge institucije vlasti u kojima su učestvovali Albanci. Na duži vremenski period zabranjena je, zatvorena je 'Rilindja' (Rilindja), vodeći dnevni list etničkih Albanaca, televizijski programi na albanskom jeziku, i na televiziji i na radiju se ukidaju. Sve se to čini u jednom programu za obespriavljanje i marginalizaciju albanskog stanovništva što je zapravo rasizam, nedopustiva etnička diskriminacija i teško kršenje prava etničkih Albanaca na slobodno izražavanje i jednako učešće u političkim institucijama". Da li je to bio vaš sud u to vreme i na kom materijalu ste to bazirali?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To je sigurno bio naš sud. To je bilo zasnovano na mnogim razgovorima sa novinarima, pripadnicima albanske manjine, profesionalcima koji su bili otpušteni sa posla, kao i sa drugim ljudima koji su nam objašnjavali kako su ostali bez posla. To je bila jedna situacija ravna aparthejdu gde je celo albansko stanovništvo, koje nije bilo manjina nego većina, u to vreme bilo proganjano i sprečeno da učestvuje u građanskom ili profesionalnom životu. Da li možda idem ispred pitanja? Ali takođe smo posetili jedno selo...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam sada nešto o tome pa ću ja to isključiti iz kasnijeg saslušavanja.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Posetili smo jedno selo gde je bio jedan incident, veoma malo selo koje je bilo napadnuto tenkovima rano ujutro.

To je teško zamisliti, zbog toga što je selo bilo jako malo, da bi tamo zaista mogao da uđe tenk i da se koristi tako teška sila. Granatirane su kuće i dva mladića su hladnokrvno ubijena.

TUŽILAC NAJS: Zaustaviću vas sada, ne zato što ovo nije relevantno već da bi mogli da odgovorite na pitanja ukoliko optuženi želi da ih postavi u vezi ovih događaja. U svakom slučaju, to je ionako sadržano u vašem izveštaju.

SUDIJA KVON: Gospođo Lejber, da li možete makar otprilike, da nam kažete koliko ste ukupno razgovora obavili u to vreme?

SVEDOK LEJBER: Mogu da kažem samo u proseku, jer nemam više beleške iz tog vremena, ali rekla bih da smo sve ukupno verovatno obavili 30 razgovora na Kosovu.

SUDIJA KVON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ostajemo na četvrtoj strani, ali preskačemo jedan pasus i nastavljamo: "Već u septembru 1989. godine, kada je jedna zajednička misija *Helsinki Watch* posetila Pokrajinu Kosovo, zajednička misija *Helsinki Watch* i Međunarodne helsinške federacije (IHF, International Helsinki Federation for Human Rights) bilo je osnova za...

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Izvinite, to je strana 4?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, to je pasus u sredini. "Bilo je izvesnih osnova za verovanje da ugnjetavanje Albanaca od strane srpskih vlasti, pri čemu Albanci čine 90 posto stanovništva ove pokrajine, predstavlja delimično pokušaj, iako očigledno nasilan, da se zaštiti srpski identitet i srpska manjina u toj pokrajini pre nego da se potčini albansko stanovništvo. Srbi i druge manjine su po mišljenju *Helsinki Watch* i *International Helsinki Federation for Human Rights* zaista trpeli razne oblike kršenja ljudskih prava ranijih godina. Međutim, godinu dana kasnije, u oktobru 1990. godine, nema opravdanja za bilo kakvu tvrdnju da je srpska intervencija na Kosovu usmerena na bilo šta drugo sem na zaštitu srpskog stanovništva". To je bio vaš stav tada. Da li biste to rekli i danas?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I to je bilo zasnovano na intervjuima i drugim istraživanjima koja je vršila vaša misija ili je više bilo bazirano na materijalu koji ste imali iz prethodnih misija i slično?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Radili smo zajedno sa *International Helsinki Federation for Human Rights* koja je tamo već imala jednu misiju pre toga, tako da je ovo bio skup naših utisaka tokom te posete i poseta drugih grupa sa kojima smo razmenjivali materijale.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidimo iz ovog pasusa da ste vi i vaše kolege bili svesni problema sa kojima se suočava srpska manjina i činjenice da i njih treba štititi.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Apsolutno. Ti problemi su postojali, međutim, reakcija je, po nama, bila neproporcionalna problemu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dalje imamo jednu rečenicu koja kaže: "Srpska vlada je zbog toga spremila program, ambiciozan program naseljavanja Srba na Kosovo da se zapravo, ova pokrajina ponovo na određeni način osvoji. Ovo naseljavanje je dovršeno jednom rasističkom politikom uklanjanja Albanaca iz vlade i tome slično". Da li je i to bio vaš sud u to vreme?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ću preći na drugi deo izveštaja gde se uglavnom govori o Hrvatskoj i taj deo ćemo mnogo brže da pređemo. Pre toga, samo još da kažem da na dnu ove iste strane kažete kako je 2. septembra 1990. godine jedna delegacija *International Helsinki Federation for Human Rights* otišla na Kosovo da ispita kakvi su tamo uslovi. Delegacija se sastojala od četiri građanina iz Austrije (Austria), Danske (Denmark) i Holandije (Holland). I prelazimo na petu stranu, kažete kako je ta delegacija bila pritvorena preko noći od strane srpske tajne policije u jednom hotelu u Prištini. Članovi delegacije su saslušavani, jednom od njih su pretili zatvorom, sada rezimiram, njihovi dokumenti su oduzeti. U sledećem pasusu govorite o diplomatskim protestima koji su uloženi i oštrim nevladinim protestima. Međutim, jugoslovenska vlada je tek posle nekoliko dana priznala da je izbacila tu delegaciju, a onda piše: "Naknadno pokazujući sve veću slabost jugoslovenske savezne vlade u odnosu na srpsku republičku vladu, savezna vlada je zauzela stav da naređenje o proterivanju delegacije može da opozove samo nadležni sud u Republici Srbiji. Nakon nekoliko meseci pregovora, povučeni su i naređenje o proterivanju i status, odnosno pečat *persona*

non grata u pasošima članova delegacije". Ova vaša primedba o slabosti savezne Vlade u odnosu na Srbiju, da li je to nešto što ste tada приметили?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da to nije neko iznenađenje. U to vreme je bilo vrlo jasno da je savezna vlada vrlo slaba, čak nemoćna.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ako ste hteli nešto da obavite, kome ste se morali da se obratite?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Vladi Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to vaše mišljenje ili je to bilo mišljenje većine onih koji su bili u sličnoj poziciji?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja mislim da je to bilo opšte poznato kakav je bio odnos vlasti u to vreme.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zatim dolazimo do jednog pasusa koji pominjete u svojoj izjavi, naslov je "Srpska manjina u Hrvatskoj" (The Serb Minority in Croatia). Vi tu govorite o istorijatu, zapravo o nedavnim događajima kada su Hrvati oduzimali naoružanje iz policijskih stanica, kada su prikupljali oružje iz policijskih stanica na način koji je izazivao nemir među onima koji nisu bili Hrvati i koji nisu dobijali to oružje. Zatim na strani 6, u prvom paragrafu se kaže, propustiću prvu rečenicu i odmah prelazim na sledeću: "Kada bi hrvatska policija stizala, što je obično blo kasno noću, u gradove da pokupi oružje, puške i drugu municiju, dočekivale bi ih srpske demonstracije. Srbi koji su teško propatili od hrvatskih fašista u Drugom svetskom ratu očigledno su verovali da bi ih sadašnje oduzimanje oružja ostavilo na milost i nemilost hrvatskoj vladi. Strah je rastao, strah kome je doprinosila činjenica da su oduzimanje oružja u početku sprovodile specijalne policijske jedinice, sastavljene samo od policajaca hrvatske nacionalnosti, očigledno na brzinu okupljene i obučene. To je rađeno uglavnom u selima i gradovima sa pretežno srpskim stanovništvom. Srpska manjina je ovo oduzimanje oružja doživela kao ciljano, smišljeno razoružavanje, a ne kao prirodan, neutralan potez vlade na opštoj, a ne etničkoj osnovi u cilju smanjenja količine oružja koje bi mogli da dospeju u ruke privatnih lica i predstavljati opasnost za širu javnost, odnosno javni red i mir. Da li ste u vašem izveštaju pokušali da budete nepristrasni i jednako tretirate interese različitih strana? Da li ste imali u vidu, uzeli u obzir razumljivu uznemirenost srpske manjine?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Pokušavala sam da, kao i uvek, budem nepristrasna u našim istragama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo na jedan pasus koji je u dnu osme strane. Tu piše: "*Helsinki Watch* ne osporava vlast legalno formirane hrvatske vlade i njeno pravo da u interesu javnog reda i bezbednosti zahteva da se oružje u privatnim rukama preda ili da se sakupi oružje rezervne milicije i da se preduzmu adekvatni koraci shodno vladavini prava da se takva naređenja izvrše. Međutim, *Helsinki Watch* smatra da hrvatska policija koristi neprimerenu silu kao što je, na primer, bio slučaj u Dvoru na Uni. Ima razloga da se veruje da je njihova namera bila da zastraše srpsko stanovništvo koliko i da ostvare zakonita naređenja da se oružje sakupi. Iako je sakupljanje oružja bilo predstavljeno kao opšti program za javnu bezbednost, u početku je to uglavnom pogodilo samo srpska sela". Sada, sa takvim pristupom problemu srpske manjine, okrenuli ste se, ne moramo time da se detaljno bavimo, to je na strani 9, okrenuli ste se onome što ste videli u selu Polak (Polac) na Kosovu. O tome govorite na strani 10 i tražite da se preduzme, da se sprovede kompletna istraga. Pri dnu strane 12 iznosite zaključak: "*Helsinki Watch* apeluje da se koriste ekonomske sankcije protiv savezne Vlade Jugoslavije i kad je god to moguće protiv Vlade Srbije koja na jedan izuzetno neprimeran i silovit način krši ljudska prava u pokrajini Kosovo. Takođe apelujemo da se pažljivo prati situacija u drugim republikama Jugoslavije, naročito u Hrvatskoj, gde je situacija sa ljudskim pravima potencijalno eksplozivna. Ekonomske sankcije u budućnosti treba primeniti na bilo koju republiku u Jugoslaviji u kojoj imamo teška kršenja ljudskih prava". Da li je to bio vaš zaključak?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To je bio naš stav u to vreme.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kao što ste već objasnili, ovaj izveštaj je široko distribuiran i dostavljen svim ambasadama bivše Jugoslavije i njenoj vladi. Ako sada idemo dalje, a rat je izbio sredinom 1991. godine, da li se vaše istraga nastavila?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Isti pristup, ista metodologija, sledeći izveštaj koji ćemo pogledati za par trenutaka je izuzetak, vi niste radili na toj istrazi lično?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja sam u to vreme bila direktor organizacije. Naše aktivnosti su se povećale 1991. godine, jer je situacija postala sve ispunjenija nasiljem i mi smo u to vreme imali stalno osoblje na terenu. 1991. godine poslali smo brojne misije koje su međusobno delovale, one su se čak međusobno preklapale. Rekla bih da smo imali šest do sedam misija koje su u to vreme bile tamo i izdale su barem sedam izveštaja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Interlokutori su uključivali ljude na terenu, naime, sagovornici vaših misija su bili ljudi na terenu, seljani, stanovnici i slično. Da li su tu bili i predstavnici vlada i vojske?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Kad god je to bilo moguće, mi smo se sastajali sa predstavnicima vlade. Mislim da se naše osoblje na terenu nekoliko puta srelo i sa gospodinom Mesićem koji je u to vreme bio predsednik Predsedništva.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre bilo kojeg izveštaja *Helsinki Watch* koji bi se bavio kršenjem ljudskih prava, kakve dokaze ste morali da uzmete u obzir koji bi bili neophodni za takav izveštaj?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Stepen dokaza bi zavisio, kao što sam već rekla ranije, uglavnom od dobijanja pisanih svedočenja, svedočenja koja smo mi zapisivali. Znači uzimali bismo usmena svedočenja od svedoka i kad god je to bilo moguće od žrtava. Takođe smo istraživali mesta zločina i dobijali, tražili policijske izveštaje i izveštaje iz bolnica i forenzičke dokaze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li biste vi dali neki naziv tom standardu dokaza koji vam je bio potreban da pokažete da je došlo do kršenja ljudskih prava?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mi smo profesionalna organizacija, imamo vrlo visoke standarde dokaza. Mi to radimo već mnogo godina u 70 zemalja širom sveta i naši standardi su konzistentni, a naše osoblje je dobro obučeno. Prilikom uzimanja svedočenja oni ne postavljaju sugestivna pitanja, rade te razgovore u privatnom okruženju i pokušavaju da izbegnu bilo kakvu situaciju u kojoj svedoci ne bi mogli slobodno da govore ili gde bi preterivali u vezi sa činjenicama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo sada tabulator 2 i molim da stavimo naslovnu stranu na grafoskop. To je izveštaj "Jugoslavija, kršenje ljudskih prava u sukobu u Hrvatskoj" (Yugoslavia, Human Rights Abuses in the Croatian Conflict), datum je septembar 1991. godine. Time se možemo kratko pozabaviti, ali to je uvod u ono šta se desilo kasnije kada ste nameravali da obavestite ljude o tome šta se dešava. Ako pogledamo stranu broj 3, na vrhu te strane u opštem uvodu vašeg izveštaja, ne vašeg već izveštaja za koji vi imate odgovornost, na vrhu te strane se kaže: "U mnogo slučajeva ima dokaza koji ukazuju na saučesništvo vojske na strani srpske pobune. Jugoslovenska narodna armija je ovlašćena da deluje kao tampon zona između dve strane da bi se sprečilo dalje krvoproliče. Međutim, JNA čiji je ofi-

cirski korpus uglavnom srpskog sastava i čiji je interes očuvanje jugoslovenske države nastavlja da interveniše u sukobu izgleda bez ovlašćenja od strane civilnog vrhovnog komandanta jugoslovenskog Predsedništva. Ove intervencije imaju za cilj da se očuvaju teritorijalni dobici koji su ostvarili Srbi u Hrvatskoj". To je zaključak koji ste nam vi već objasnili. Vaše osoblje je imalo sagovornike među kojima je bio i predsednik Predsedništva gospodin Mesić.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, to je tačno.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Časne sudije, ja bih hteo samo toliko da kažem da ovde nije reč o veštaku, ovo su upravo stvari o kojima ćete vi odlučivati i o kojima ćete vi dati zaključke. Mi smo ranije imali jednog predstavnika ove organizacije i on je svedočio samo o stvarima koje je on direktno video, a zaključci ovakve vrste to je nešto što treba da bude u vašoj nadležnosti.

SUDIJA MEJ: Ovaj svedok podnosi izveštaj, ona nije sudski veštak, ona podnosi izveštaje o onome što su, koliko sam ja shvatio, ona i njena organizacija videli i čuli. I mi moramo da saslušamo svedočenje na kojem su zasnovani ovi zaključci, a na nama će biti da donesemo odluku o tome kakvu ćemo težinu tome da pridamo. Ona ovde uvodi izveštaj koji je stavljen pred nas i ona ima pravo da svedoči o tome i da kaže ono što se nalazi u njenom izveštaju. Izvolite, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na strani 3, na sredini strane, drugi paragraf, pod naslovom "Položaj Srba i Hrvata" (Positions of Serbs and Croats), druga rečenica tog drugog paragrafa, piše "obe strane naglašavaju da sadašnji sukob nije etnički sukob već je rezultat aktivnosti nacionalista sa suprotne strane. Svaka strana je voljna da veruje u užasne priče o zverstvima koja je počinila druga strana, ali te priče retko mogu da se dokažu. I srpska i hrvatska štampa preteruju i često pogrešno prezentuju vesti i time pojačavaju strah i kod Srba i kod Hrvata". Pored činjenice da vam je to prezentovalo vaše osoblje, da li ste vi imali ličnih iskustava u vezi sa ovakvim materijalom, bilo u ovoj fazi ili kasnije?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Sećam se da sam bila u Beogradu i da sam videla vrlo dobro pripremljenu propagandu o hrvatskim zlostavljanjima Srba i užasne fotografije za koje se posle pokazalo da nisu iz tog tekućeg sukoba već se odnose na fašistički režim, hrvatski režim u vreme Drugog svetskog rata. To su bile fotografije gde se pokazivalo da je čoveku odsećena glava sekirom i slične stvari i to je naravno samo doprinelo daljem širen-

ju straha i plašenju ljudi, jer kada čitate takve stvari zaista ne znate da se to ne dešava u to vreme.

SUDIJA ROBINSON: Možemo li da se vratimo na prvi pasus na strani 3 i da zamolimo gospođu Lejber da nam pojasni komentar u kom se kaže da je JNA izgleda intervenisala u sukobu bez ovlašćenja svog civilnog vrhovnog komandanta, jugoslovenskog Predsedništva. To je prvi pasus za koji ste tražili komentar. Možete li da nam to pojasnite?

SVEDOK LEJBER: Obrazac intervencije JNA je nama stalno dolazio u izveštajima. Stalno se govorilo da je ona tampon zona koja treba da spreči nasilje, ali mi smo dobili brojne izveštaje u kojima se videlo da su oni bili na strani Srba i da su štitali njihove interese. Bojim se da ne mogu da vam kažem...

SUDIJA ROBINSON: Ono šta mene pre svega interesuje je da su oni delovali bez ovlašćenja civilnog komandanta.

SVEDOK LEJBER: Ne mogu da kažem odakle je došla ta informacija, to se nalazi u izveštaju i to je na neki način prikupilo naše osoblje koje je pripremalo taj izveštaj. Bez razgovara sa ljudima koji su to napisali, ne mogu da vam kažem na čemu je bazirana ta informacija, ko im je to rekao, to im je možda rečeno tokom njihovih razgovora sa Predsedništvom, jer oni se jesu sastali sa predstavnicima Predsedništva. Možda su došli do tog zaključka na osnovu onoga šta su čuli.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Strana 3 počinje pasusom "Položaj Srba" i ako sada pređemo na stranu 4, želim da se pozabavimo samo jednom stvari na ovoj strani, a to je poslednji paragraf u ovom odeljku. "Politički, Srbi u Hrvatskoj i na drugim mestima traže očuvanje Jugoslavije kao snažne federalne države. Srbi u Hrvatskoj su objavili da će se otcepiti od Hrvatske, ako se Hrvatska otcepi od Jugoslavije i da će uzeti velika područja hrvatske teritorije sa sobom. Stav srpskih pobunjenika je da ako Hrvati žele da se otcepe od Jugoslavije, srećan im put, ali ako se otcepe, neće povesti sa sobom ni jednog Srbina, ni bilo koji deo zemlje na kojem žive Srbi. Drugi Srbi pozivaju na stvaranje Velike Srbije, u kojoj bi bili svi koji su sada u Jugoslaviji osim Zagreba i okoline i Slovenije". U ovom izveštaju iz septembra 1991. godine beleži se da neki ljudi koriste izraz Velika Srbija. Da li je to bilo vaše iskustvo u to vreme ili nije?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Moj utisak je bio da je to izraz koji je ušao u opštu upotrebu. Mnogi ljudi su govorili o tome, to je bilo u štampi, svakako je bilo u zapadnoj štampi, i diplomate su o tome takođe govorile.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada da se pozabavimo hrvatskim položajem, odnosno hrvatskim stavom na strani 4. Na dnu četvrte strane piše: "Mnogi Hrvati smatraju da je trenutna srpska pobuna ustvari delo savezne Vlade iz Beograda čiji je cilj da dovede do pada hrvatske vlade i da ponovo uspostave srpsku i komunističku kontrolu nad ovom teritorijom. Oni veruju da Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije, manipuliše pitanjem ljudskih prava da bi postigao imperijalistički cilj. Često citirani primer je Kosovo gde srpska Vlada opravdava svoju represiju nad većinskim albanskim stanovništvom i suspenziju albanskih političkih prava na osnovu navodnih kršenja ljudskih prava lokalnih Srba i Crnogoraca od strane Albanaca". Ovaj pasus, da li je to u potpunosti delo vašeg osoblja na terenu? Da li vi imate lične poglede na to?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ovaj pasus objašnjava stavove koje smo mi čuli. To nije naš vlastiti stav, ovo je objašnjenje političke i intelektualne klime koju smo zatekli i na srpskoj strani kad smo govorili o srpskom položaju i na hrvatskoj strani kada smo govorili o onome šta Hrvati smatraju i u šta oni veruju. Znači, reč je pre svega o jednom kontekstu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pri dnu ove strane na istu temu: "Sa suprotne strane, mnogi Hrvati smatraju srpsku Vladu Slobodana Miloševića pravim uzrokom srpske pobune. Hrvati se plaše da Milošević želi da sačuva komunističku vlast u Hrvatskoj i u Jugoslaviji i da stvori veliku Srbiju". I onda idete dalje i dajete još detalja o tome. Ovo je ponovo izveštaj vašeg osoblja o gledištima koja su njima iznešena. Neću da ulazim u detalje zbog vremenskog ograničenja i nije neophodno da to činimo, ali ako pređemo na zaključke na strani 27 možemo da vidimo kakav je bio stav vaše organizacije u to vreme. U zaključku se kaže: "Trenutni sukob u Hrvatskoj između Hrvata, Srba i jugoslovenske vojske je rezultirao smrću velikog broja civila i teškim kršenjem ljudskih prava. Većinu kršenja ljudskih prava počinili su Hrvati koji učestvuju u diskriminaciji Srba. Hrvatska premlaćivanja zatvorenika u policijskom pritvoru i ozbiljni propusti da se rigorozno progone oni koji su odgovorni za ubistva su takođe ozbiljna kršenja. Zlostavljanja koja su počinili Srbi obuhvataju fizičko maltretiranje, uključujući i premlaćivanje i upotrebu elektro šokova protiv zatvorenika, zatim teška kršenja prava civila i medicinskog

osoblja uključujući i upotrebu ljudskih štitova i uzimanje taoca. Jugoslovenska vojska je takođe počinila ozbiljna kršenja ljudskih prava, napadima na civilne ciljeve u koordinaciji sa srpskim pobunjenicima. Najnoviji primeri ovakvih napada su se desili tokom nedelje, 19. avgusta kad je jugoslovenska vojska bez diskriminacije napala civilne ciljeve u Osijeku i Vukovaru. Tekući sukob se sa sela širi prema većim gradovima u Hrvatskoj pojačavajući zabrinutost da će još više civila biti ubijeno i da će biti počinjeno još više zlostavljanja i kršenja ljudskih prava. *Helsinki Watch* osuđuje ovakvo kršenje ljudskih prava i podstiče obe strane da se uzdrže od počinjavanja daljih kršenja međunarodnog humanitarnog prava. *Helsinki Watch* poziva sve strane u sukobu, Hrvate, Srbe i jugoslovensku vojsku da poštuju svoje obaveze u skladu sa Ženevskim konvencijama (The Geneva Convention) iz 1949. godine i Drugim protokolom (The Geneva Convention, Protocol II) iz 1977. godine". Da li je to bio stav vaše organizacije u to vreme?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta je bio vaš cilj, šta ste vi smatrali da treba da se uradi sledeće, šta ste mislili da možete da postignete?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Pa moram da naglasim da u vreme ovog izveštaja, kada smo ga mi pripremali, nije bio ideja niokakvom Međunarodnom sudu, niti su bile optužnice. Mi smo pokušavali da sprečimo dalja ubijanja. Mi smo apelovali na vlade koje su bile u poziciji da to učine i na međunarodnu zajednicu svojim mišljenjem da spreče dalja ubistva.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada da se pozabavimo tabulatorom 3. Da li ste vi 1. januara 1992. godine poslali pismo optuženom i generalu Adžiću?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesmo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li možete da nas podsetite da li je, kao i u slučaju prethodnih izveštaja, ovo pismo upućeno i drugim vladama i ambasadama, da li je to bila vaša opšta politika?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da. Kao i prethodni izveštaji, upućeno je predsednicima različitih republika, ambasadama i štampi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sad da pogledamo tabulator 3, pismo je poslato 21. januara optuženom i generalu Adžiću, i na prvoj strani se kaže šta je u pitanju: "Komitet *Helsinki Watch* je jako zabrinut zbog izveštaja o ozbiljnim kršenjima ljudskih prava za koja je odgovorna srpska vlada i jugoslovenska

vojska. Naše sopstvene istrage u vezi sa ovim izveštajima koje su obavljene u toku serije misija utvrđivanja činjenica u Jugoslaviji tokom nekoliko godina pokazuju da su mnogi od ovih izveštaja dobro utemeljeni. Pozivamo vas da istražite kršenja ljudskih prava koja su navedena u ovom pismu i da kaznite one koji su odgovorni za njih. Pozivamo vas da odmah preduzmete mere da biste osigurali da se ovakva kršenja ljudskih prava ne ponove". U sledećem paragrafu vi rezimirate zlostavljanja i kršenja prava koja su identifikovana i na koji način je to u suprotnosti sa osnovnim ljudskim pravima. I na kraju kažete: "I konačno, mi ulažemo prigovor na stalni progon albanskog stanovništva na Kosovu". Ako pogledamo formu ovog pisma, a da ne ulazimo u detalje, vidi se da se na strani 2 navode sva kršenja pravila ratnog i međunarodnog prava u sukobu u Hrvatskoj, i pominju se neka streljanja. A onda na strani 3 navodite incidente u Benkovcu, u Dalju, u Gračacu, na strani 4 u Širokoj Kuli i Četkovcu. Na strani 5, na sredini strane kažete sledeće: "Izveštaji novinske agencije Tanjug optužuju Hrvate da su počinili ratne zločine prema Srbima u područjima u blizini grada Grubišno Polje u Hrvatskoj. Članovi Posmatračke misije Evropske zajednice (ECMM, European Community Monitoring Mission) su obavili istragu u vezi sa ovim optužbama i ustanovili da su srpske, a ne hrvatske snage krive za streljanja i uništavanja civilne imovine u ovom području. Izveštaj Posmatračka misija zaključuje sledećim rečima: "Došli smo do dokaza o zločinima koje su počinile srpske snage tokom dvomesečnog ili tromesečnog perioda kada su kontrolisale tu konkretnu zonu u Zapadnoj Slavoniji". I onda se nastavlja sa bavljenjem daljim detaljima sve do strane 7 gde se navodi Vukovar i gde se navode sledeće optužbe: "Grad Vukovar je pod stalnom opsadom srpskih snaga već tri meseca. Kada je 18. novembra grad pao, 15.000 ljudi koji nisu uspeli da pobegnu od borbi se pojavilo iz područja u kojima su živeli 12 nedelja. Nakon pada Vukovara, civili i vojnici koji su borbeno sposobni su premlaćeni i hapšeni od strane srpskih paravojnih grupa i JNA. Na osnovu razgovora koji su obavljani sa raseljenim licima iz Vukovara i stranim novinarima i humanitarnim radnicima koji su posetili Vukovar odmah nakon njegovog pada, *Helsinki Watch* ima razloga da veruje da su mnogi muškarci Hrvati, i civili i borci koji su predali svoje oružje, bili streljani i da su to učinile srpske snage nakon pada Vukovara". Na istoj strani pismo se bavi škarbnjom i to prilično detaljno. Zatim možemo da pređemo na sledeću stranicu, stranu broj 9 gde imamo Hum i Voćin, a na strani 11 imamo Brušku. A onda ide podnaslov "Preki sudovi i egzekucije, tortura i zlostavljanje u pritvoru" (Martial and Execution, Torture and Mistreatment in Detention). Na strani 13, pod nazivom "Nestanci" (Disappearances) imamo dalje pominjanje Vukovara

gde se konkretno bavite time što je Međunarodnom komitetu crvenog krsta (ICRC, International Committee of the Red Cross) uskraćen pristup bolnici u Vukovaru i drugim pitanjima za koja se smatra da su se desila u bolnici u to vreme. Na strani 14 ste se dodirnuli Zadra, na strani 15 Dalja i Obrovca, i tu pominjete uzimanje taoca. Na strani 17 se bavite pljačkom. Na strani 18, možda da se ovde zaustavimo, jer je tu reč, naslov je: "Prisilno raseljavanje stanovništva" (Forced Displacements and Resettlement). "*Helsinki Watch* je zabrinut što su Hrvati, Mađari, Česi i ostali od strane srpskih pobunjenika prisiljeni da napuste svoje domove na teritoriji koju su Srbi okupirali, da bi se stvorila čisto srpska teritorija u području u kojem je inače živelo mešano stanovništvo. Zabrinuti smo da je stanovništvo koje nije srpske nacionalnosti diskriminisano i da je prisiljeno na raseljavanje na nelegalnoj osnovi njihovog etničkog porekla. Mi smo takođe zabrinuti, jer se raseljeni Srbi naseljavaju na teritorijama koje su pod srpskom okupacijom u Hrvatskoj da bi se konsolidovala srpska kontrola nad ovim regionom koji je otet od Hrvata i da bi se sprečilo da se vrate prvobitni stanovnici koji nisu srpske nacionalnosti". To su opšte optužbe koje se ovde iznose. Na strani 19 se bavite ubistvima, napadima i zlostavljanjima novinara. Zatim se na strani 21 bavite prisilnom mobilizacijom. Na strani 23, između ostalog se bavite ograničenjima nametnutim štampi, a na dnu ove strane se ponovo bavite Kosovom: "Srpski zakon o prekršajima koji dozvoljava 60 dana pritvora se teško zloupotrebljava od strane srpskih vlasti na Kosovu. Umesto produženog pritvora, etnički Albanci se zatvaraju po nekoliko puta na kraće periode. Mnogi Albanci se hapse zbog počinjavanja takozvanih verbalnih zločina, kao što je povreda socijalističkih, patriotskih, nacionalnih i moralnih osećanja građana, uvreda javnih zvaničnika, institucija i organizacija kao i zbog distribucije vesti. U mnogim slučajevima, Albanci se za ovakve zločine terete zbog svoje podrške albanskim nacionalistima za ostvarivanje nezavisnosti od Srbije i statusa republike za Kosovo ili ujedinjenja sa Albanijom (Albania). Oni koji su osuđeni obično dobijaju kazne zatvora od 30 do 60 dana, a dok ulože žalbu i odobri im se saslušanje, oni su već odslužili svoju zatvorsku kaznu". I onda se dalje kaže da su mnogi od njih pretrpeli višestruko takvo kažnjavanje. Na strani 24 se pominje zabrana jedinih dnevnih novina na albanskom jeziku, "Rilindje". Na strani 25 rezimirate svoj stav na sledeći način: "Dragi gospodine predsedniče i generale Adžiću, ovo dugo pismo sadrži samo deo informacija o kršenju ljudskih prava koje je sakupio *Helsinki Watch*. Mi vas pozivamo da hitno okončate ovakva kršenja i nasilje. Pozivamo vas da se obratite jugoslovenskoj vojsci i srpskim snagama koje su unutar Hrvatske da bi" i onda prilazete listu stvari koje ih pozivate da učine, da se

obave istrage u vezi sa kršenjem ljudskih prava, da se uzdrže od takvih akcija, da oslobode taoce, da zaustave otimanje i pljačkanje, da lociraju nestale osobe, da zaustave mobilizaciju pripadnika antiratnih pokreta, da se uzdrže od uplitanja u slobodu štampe u Srbiji. Pozvali ste srpsku vladu da ispita sve izveštaje o zlostavljanjima i mučenjima, povuče sve optužbe protiv Vuka Draškovića i da prestane sa zlostavljanjem novinara. To je pismo koje ste vi poslali. Je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, mi smo dostavili ovo pismo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste ga lično dostavili?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, lično sam ga dostavila.

SUDIJA MEJ: Možda bi bilo zgodno da se ovim pozabavimo posle pauze.

SVEDOK LEJBER: Da, treba da kažem da sam ja pokušala da pismo direktno dostavim gospodinu Miloševiću i generalu Adžiću, ali nisam bila uspešna u tome, tako da smo se sastali sa predstavnicima vlade.

SUDIJA MEJ: Sada ćemo da napravimo pauzu od 20 minuta. Gospođu Lejber, vodite računa da ni sa kim ne razgovarate tokom pauze, sve dok vaše svedočenje ne bude završeno.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pod tabulatorom 3, dokazni predmet 359 je pismo koje smo upravo pregledali. To pismo je upućeno ne samo optuženom nego i generalu Adžiću. Zbog čega njima, zbog čega Adžiću?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Zbog toga što smo smatrali da je i on odgovoran za kršenje ljudskih prava o kojima se govori u pismu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zatim je nešto upućeno optuženom, a ne i saveznim organima iz razloga koje ste već pomenuli. To je to isto pismo. Objasnili ste nam kako ste pokušali da ga lično uručite.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Išla sam u Beograd zajedno sa Džonatanom Fauntinom (Jonathan Fanton) koji je tada bio predsedavajući jednog odeljenja *Human Rights Watch*. Mi smo pokušali da dođemo do

tadašnjeg predsednika Miloševića i da mu lično uručimo pismo, uključujući i molbu tadašnjeg ambasadora SAD-a (United States of America) u Beogradu, Vorena Cimermana (Warren Zimmerman), koji je takođe pokušao preko svoje kancelarije da nam obezbedi sastanak u kabinetu predsednika Miloševića. Dosta smo vremena proveli čekajući u raznim zvaničnim zgradama i kabinetima pre nego što smo konačno dobili dva odvojena sastanka sa predstavnicima Ministarstva spoljnih poslova i predstavnicima vojske, kao što sam već objasnila u svojim beleškama i izjavi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To možete da vidite na strani 10 izjave svedoka. I iz jednog razloga možemo sada da pogledamo tabulator 4, dokaznog predmeta 359. Ako se vratimo na vaš prvi sastanak sa Pujićem, ako se sećate ko je to, njegova uloga je objašnjena na prvoj strani vaših rukom pisanih beleški u tabulatoru 4. To ne treba da se stavlja na grafoskop. Kakav je položaj u to vreme zauzimao Pujić?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Izvinjavam se, nisam čula vaše pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koji položaj je u to vreme imao Pujić, general Pujić?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Koliko sam ja shvatila, on je bio odgovoran za Civilnu zaštitu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Drugi čovek sa kojim ste tada sreli je bio Petković?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Petković je bio pomoćnik u pravnom odeljenju. Bio je i jedan čovek po imenu Vojvodić, general-pukovnik Vladimir Vojvodić, načelnik saniteta. Mislim da to nisu njihove zvanične funkcije već su oni tako objasnili svoj posao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste im uručili to pismo tokom razgovora?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesmo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U toku tih razgovora, da li je neko od njih imao nešto da kaže o Mesiću ili Markoviću, da li se sećate?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Imam u svojim beleškama da je neko od njih rekao da su Mesić i Marković lakeji Evropske zajednice (European Community) i da im je stalo da se Jugoslavija raspadne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To piše na strani 11 izjave svedoka. Gospođo Lejber, da li njihova reakcija na ono što ste izneli u svom pismu, da li može da se rezimira ovako, da Hrvati organizuju terorisanje srpskog stanovništva, da Hrvati koriste propagandu, da u jugoslovenskoj vojsci nema pod komandom vojske nikakvih paravojnih jedinica, da će armija sprovesti istragu o svakom zločinu na koji im se skrene pažnja, da je armija tamo kao tampon da zaštiti Srbe od genocida, da pripadnici hrvatskih paravojnih formacija uklanjaju jednu trećinu srpskog stanovništva. Rečeno vam je takođe da je JNA u dva slučaja podnela prijavu protiv prekršilaca zbog izvesnih zločina. Takođe vam je rečeno da je 300.000 Srba izbeglo, od toga 160.000 u Srbiju. U razgovorima o Vukovaru rečeno vam je da su Hrvati bili maskirani kao doktori, hrvatski vojnici su se maskirali kao doktori. Takođe vam je rečeno da vojska traži nestale i to na organizovan način, i da je u Dubrovniku armija koristila teško naoružanje, ali su isto to koristili i Hrvati. Takođe vam je rečeno da su Hrvati oružje dobili iz Nemačke (Germany). Da li su to neke od stvari koje ste čuli na tom sastanku?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, mislim da je to tačan rezime onoga što piše u mojim beleškama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još jedna stvar. Ako okrenete poslednju stranu vaših beleški na kojoj piše broj 35 u gornjem desnom uglu, radi sudija reći ću da je to odmah posle poslednjeg upisa, to se odnosi na Kosovo i glasi ovako, možda je ipak bolje da vi pročitate. Počinje rečima: "Pojačano prisustvo policije..."

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Kažete da je to strana 36 mojih beleški?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 35. U gornjem desnom uglu.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, vidim. "Rečeno mi je da je pojačano prisustvo policije na Kosovu odluka savezne vlade koja je smatrala da tamo postoji mogućnost građanskog rata. Nisam sigurna sa kim sam tada razgovarala, ali taj čovek je rekao: Ja sam lično protiv takvih mera, ali to služi radi očuvanja mira, i time je hteo da kaže da to nije baš tako dobra mera."

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako se završio taj sastanak? Da li je doneta neka odluka ili je nešto obećano?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mi smo ih na kraju zamolili da oni detaljno pročitaju sve što smo napisali u svom pismu o kršenju ljudskih prava i da nam daju svoj odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imali ste posle toga još jedan sastanak. Sa kim?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Sa jednim predstavnikom Ministarstva spoljnih poslova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znete li njegovo ime?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne znam, nemam izjavu pred sobom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja imam izjavu ukoliko mi dozvoli Sud, sagovornik svedoka bio je doktor Mićunović. To je na strani 11 izjave svedoka u sredini strane.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, jeste naravno, to je bio doktor Mićunović i izvesni Koštunica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li znate možda da li su oni imali neke veze sa, ne neću to da pitam. Hteo bih da kažem, pre svega, Pretresnom veću da u ovoj izjavi imamo, srećemo neke pasuse koji su identični kao u pismu. Da ne bismo duplirali materijal naći ćete rezime ovih pasusa na drugom mestu. Možemo samo da kažemo da ste u tom izveštaju, u pismu govorili ne samo o Vukovaru i Osijeku nego i o Dubrovniku. Da li je to tačno?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste, pisali smo i o tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada ste se vratili sa ovih sastanaka, da li ste dali publicitet svojim zaključcima?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ovo pismo predato je štampi u Beogradu i u SAD i koliko se ja sećam, mislim da je pismo dobilo široki publicitet. Objavljeno je u "Borbi", u "London tajmsu" (London Times), u "Vašington postu" (The Washington Post), "Njujork tajmsu" (The New York Times) i verovatno nizu agencija, novinskih agencija i tako dalje. Mi smo se lično sreli sa mnogim dopisnicima u Beogradu i takođe smo održali jednu konferenciju za štampu koja je bila jako dobro posećena i gde smo pročitali sadržaj pisma. Takođe smo rekli štampi da ćemo slično pismo uskoro uputiti predsedniku Hrvatske.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Za slučaj da to već nismo pomenuli, politička i filozofska orijentacija novine "Borba", da li znate kakva je njihova orijentacija?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da je to javno glasilo Vlade Srbije, zvanično glasilo Vlade Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prelazimo na sledeći događaj. Da li ste u Njujorku (New York), da li su u Njujorku do vas stigle vesti o egzekuciji hrvatskih zatvorenika u Vojvodini, u Baču i u Vojvodini?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste. Čuli smo za to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prelazimo sada na tabulator 5, stavićemo ovo pismo na grafoskop. Da li je to pismo datirano na 4. februar?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pismo je upućeno na iste dve osobe, optuženom i Adžiću, vršiocu dužnosti ministra odbrane i načelniku štaba. Da li u pismu piše, kao što možete videti u tabulatoru 5, "*Helsinki Watch* je dobio izveštaje da je osam hrvatskih zarobljenika pre nekoliko dana streljano u Baču u Vojvodini i da je pet osoba streljano 3. februara u 18.00. Sa poštovanjem tražimo da obavite istragu i da odgovorite na ovakve izveštaje što je pre moguće. Ukoliko se pokaže da su izveštaji tačni, apelujemo na srpsku Vladu i Jugoslovensku narodnu armiju da smesta prekinu sve nezakonite egzekucije nad zatvorenicima i da kazne one koji su odgovorni za takve akte. Naročito nas brine sudbina onih koji su uhapšeni i dalje se vode kao nestali iz Vukovara. Međunarodno pravo strogo zabranjuje streljanje po kratkom postupku, unakažavanje i mučenje civila i razoružanih boraca, uključujući i zatvorenike. *Helsinki Watch* je dokumentovao 14 slučajeva u kojima su srpske paravojne formacije kao i oficiri JNA po kratkom postupku streljali preko 200 civila i razoružanih boraca. Imamo dokumentovane i druge slučajeve kršenja ljudskih prava od strane srpskih i jugoslovenskih snaga u pismu koje vam je uručeno 23. januara. Očekujemo vaš odgovor i urgiramo da poštujuete svoje obaveze prema međunarodnom pravu". Znači, ovo pismo je poslato samo za sebe, a i kao podsetnik na prethodno pismo. Da li ste ikad bili u stanju da potvrdite ili da odbacite navode iz tog pisma?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Bilo je navoda koje nismo mogli da potvrdimo, ali smo se nadali da ćemo dobiti neki odgovor od primaoca ovih pisama. Međutim, nismo dobili nikakav odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zapravo ste kasnije dobili jedan odgovor. Možete da ga nađete u tabulatoru 6. Međutim, možda bi bilo lakše Pretresnom veću da ga pročita na strani 12 izjave svedoka gde je ono citirano u potpunosti. Ono je kasnije objavljeno i u jednim novinama. Žao mi je što nemamo original. Izgleda da je izgubljeno u vašim kancelarijama.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, na žalost, tako je. Ne možemo da ga nađmo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo pismo je stiglo od Gorana Milinovića o kome smo već čuli i koji je bio šef kabineta optuženog. Datirano je na 11. februar. Ono glasi: "U vezi sa pismom koje je predsedniku Republike Srbije gospodinu Slobodanu Miloševiću 21. januara uputio *Helsinki Watch* želimo da vas obavestimo sledeće: 1. Mesta u kojima su se desili pomenuti zločini nisu na teritoriji Republike Srbije, pa Republika Srbija nije nadležna niti je na bilo koji način umešana u takve postupke. Stoga Republika Srbija za to ne može da bude odgovorna. 2. Predsednik Republike Srbije zatražio je od nadležnih organa Republike Srbije da istraže zloupotrebe, tačnije kršenja navedena u vašem pismu i u slučaju da je bilo koji građanin Republike Srbije učestvovao u tim zločinima biće izveden pred lice pravde". Šta vam ovo pismo govori o tome da li je vaše pismo stiglo u prave ruke i o nadležnostima optuženog?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Pre svega, ovo pismo dokazuje da je moje pismo primljeno. Kao drugo, tu se kaže da Republika Srbija preuzima odgovornost za bilo koje zločine, za sve zločine koje počine njeni građani na bilo kojoj teritoriji u okviru Savezne republike.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređem na sledeći dokument kojim se takođe potvrđuje prijem vašeg pisma, hteo bih nešto da uradim da bismo mogli hronološki da razmatramo dokaze. Ukoliko biste prešli na tabulator 9, to je jedan dokument datiran na februar 1992. godine, 13. februar. Da li ste tada poslali jedno pismo predsedniku Tuđmanu? U pravu sam što se tiče hronologije, ono je stiglo posle, ono dolazi posle pisma Gorana Milinovića. Tabulator 9 je pismo koje ste vi poslali pokojnom predsedniku Tuđmanu, predsedniku Hrvatske?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I ukoliko Pretresno veće želi da nađe ovo u izjavi svedoka, to je na strani 14. Neću ulaziti u detalje ovog pisma iz očiglednih razloga. Ali vidimo iz načina na koji je formulisano ovo pismo da na prvoj strani piše: "Poštovani predsedniče Tuđman, Komitet *Helsinki Watch* je duboko zabrinut zbog izveštaja o ozbiljnim kršenjima ljudskih prava od strane snaga koje odgovaraju hrvatskoj Vladi i od strane pojedinaca i ekstremista u Hrvatskoj. Naše sopstvene istrage ovih izveštaja tokom niza

misija radi utvrđivanja činjenica u Hrvatskoj tokom prethodne godine pokazuju da su mnogi od ovih izveštaja dobro zasnovani na činjenicama. Urgiramo da istražite ove zločine i kršenja navedena u ovom pismu i da kaznite odgovorne". Na strani 2 govorite o streljanju po kratkom postupku, govorite o Karlovcu, dajete imena žrtava. Zatim govorite o Gospiću, Marinom Selu i Pakracu, takođe navodite imena ubijenih. To su strane 4 i 6 i tako dalje. U zaključku pisma na strani 44 i 45 piše da vi pozdravljate napore hrvatske Vlade da istraži sve izveštaje o kršenju ljudskih prava, a na strani 45 i 46 vi apelujete na hrvatsku vladu da preduzme određene mere. Znači, u ovom pismu koje na neki način odslikava i pismo koje ste poslali optuženom, da li vi i dalje sledite praksu *Helsinki Watch* da budete nepristrasni u ocenama i izveštavanju o kršenjima ljudskih prava?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Sigurno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovom prilikom iako niste bili sami prisutni, da li se neko od vaših zaposlenih sreo sa predsednikom Tuđmanom?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Dvojica od naših ljudi su se sreli sa predsednikom Tuđmanom i uručili mu lično pismo. Takođe su se sreli i sa drugim članovima njegove vlade.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je on nešto rekao o namerama svoje vlade o tome šta oni obećavaju da će uraditi u budućnosti?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Rekli su da će istražiti kršenja ljudskih prava o kojima smo ih izvestili i da će posebno da rade na istragama u vezi Karlovca i Gospića. To nas nije potpuno zadovoljilo. Međutim, izvesni napori su učinjeni da se nađu krivci i da se kazne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hronološki da se vratimo na vaš dijalog sa Srbijom i sa optuženim. Tabulator 7. Da li ste dobili iz Republike Srbije jedno pismo datirano na 18. mart 1992. godine?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesmo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Neću ni da pokušavam da detaljno prođem ovo pismo, samo da pogledamo generalno kakvog je ono formata. Da vidimo prvo ko ga je potpisao. Na poslednjoj strani, strani 25, piše zamenik predsednika vlade. Da li je to tačno?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se prva strana stavi na grafoskop. Ovo je pismo upućeno vašoj kancelariji u Njujorku. Tu piše: "Želimo da iznesemo sledeće komentare na vaše izveštaje gde se iznose navodi ozbiljnih kršenja ljudskih prava od strane srpske vlade". Da li se ovim oni pozivaju na vaše pismo?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dalje se kaže u pismu: "Iako u principu pozdravljamo trud organizacije *Helsinki Watch* da utvrdi istinu o utvrđenim kršenjima zakona o ratovanju i humanitarnog prava o kojima postoje izveštaji i čemu Republika Srbija želi da doprinese, moramo istovremeno da izrazimo svoje čuđenje zbog toga što vi smatrate da Vlada Republike Srbije može da bude odgovorna za takva kršenja u sukobu u Hrvatskoj. Nema nikakvih osnova za vaše navode, pošto se vojna dejstva u Hrvatskoj vode od strane pripadnika redovnih snaga JNA i u njima učestvuje lokalno srpsko stanovništvo koje je na to bilo prisiljeno delovanjem hrvatske secesionističke vlade, bilo je prisiljeno da uzme oružje u samoodbrani. Kao što vam je rečeno tokom vašeg boravka u Beogradu, Vlada Republike Srbije ni na koji način ne učestvuje u organizovanju jedinica dobrovoljaca, ni na teritoriji Republike Srbije i sigurno ne na teritoriji Hrvatske". Da ovde napravimo pauzu. Ova dvojna odbrana, da se radi o jednom drugom vojnom telu koje nema ništa zajedničko sa Srbijom i da nema nikakvih zločina zbog toga što su oni izazvani potezima Hrvatske, da li ste ih vi to u to vreme prihvatili kao tačne?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ponovite pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi prihvatili ova objašnjenja?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne, nismo ih prihvatili. Ovo pismo ne odgovara na mnoge stvari koje smo izneli u svom pismu. Naš utisak u to vreme je da je jugoslovenska vojska delovala u saradnji, da tako kažem, sa srpskom vladom, naročito sa predsednikom Miloševićem i njena uloga u mnogim mestima je bila da štiti srpsku manjinu, a ne da čuva mir.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo da obratimo pažnju na par pasusa u ovom dugačkom pismu koje će strane u postupku i Pretresno veće moći da pročitaju sami, ukoliko budu želeli. Strana 2, na vrhu i u paragrafu 3 vidimo ovu tvrdnju koju iznosi autor pisma: "Nema nikakve sumnje da je sprečavanje kršenja humanitarnog prava sveta dužnost i obaveza svakog poštenog čoveka i naročito pripadnika naoružanih snaga. Nema ni jednog cilja, bez obzira

koliko je uzvišen taj cilj, koji može da bude dostignut nečasnim sredstvima". I dalje se na strani kaže da je to apsolutno neopravdano i neoprostivo. Na strani 3, paragraf 4 piše: "Očekivalo bi se da jedna međunarodna organizacija sa takvim renomeom i iskustvom kakav ima *Helsinki Watch* bude svesna ovoga. Pod pretpostavkom da je namera sa kojom je sastavljen ovaj izveštaj bila da se utvrdi odgovornost za kršenje ljudskih prava i da se spreče buduća kršenja humanitarnog prava, ne možemo, a da ne izrazimo čuđenje načinom na koji je ovaj izveštaj sastavljen. Ovaj izveštaj sadrži neke navode koji stavlja u ozbiljnu sumnju motive autora". Na strani 5, kada se govori o Vukovaru, piše na sredini strane, odnosno u paragrafu 5 piše: "Sasvim je druga stvar što su savršeno zdravi i sposobni ljudi, od kojih su neki bili i naoružani, bili otkriveni, pronađeni među bolesnima i ranjenima u vukovarskoj bolnici gde nisu imali nikakvog prava da budu. Tvrdnja da je više od 200 zaposlenih u bolnici zarobljeno i odvedeno u srpske zatvore je apsolutno neosnovana. Svi zaposleni iz vukovarske bolnice, osim minimalnog broja koji je bio potreban da se brine o bolesnima, preveženi su po svojoj sopstvenoj želji u Hrvatsku, zajedno sa grupom od 5.000 građana Vukovara posle oslobođenja Vukovara od strane JNA. Spisak imena osoba za koje je hrvatska strana rekla da su radili u bolnici sadrži i imena nekih ljudi koji nikad nisu radili u toj bolnici. Karlo Crk, jedan od direktora preduzeća 'Vupik' u Vukovaru našao je utočište u vukovarskoj bolnici i maskirao se kao zaposleni, kao radnik bolnice sa namerom da sakrije svoj identitet". Ukoliko pogledamo šta dalje piše u pismu, vidimo da je ovo jedan demant na strani 7, ceo prvi pasus gde se govori o navodnim kršenjima ljudskih prava u Vojvodini, a zatim se govori o tome da Mađari u Vojvodini uživaju sva prava. Onda ako okrenemo stranu 10, govori se o Kosovu, "Ustav Republike Srbije garantuje autonomnim pokrajinama, pokrajinama Kosovu i Metohiji i Vojvodini punu autonomiju sa poštovanjem istorijskih, kulturnih i drugih atributa, nacionalnih atributa tih pokrajina. Takođe, Ustav Srbije kao najviši instrument republike, najviši pravni instrument Republike Srbije garantuje građanima Kosova i Metohije pravo da kroz svoje predstavnike, da kroz svoja predstavnička tela kao što su Skupština pokrajine i vlada pokrajine odlučuju o stvarima koja se tiču njihovog ekonomskog razvoja, finansiranja, kulture, obrazovanja, korišćenja jezika, zdravstva i tako dalje". Dalje se govori o tome kakav je status Albanaca na Kosovu generalno govoreći i to je toliko opširno da neću da čitam. Međutim, ako pređemo na stranu 12 govori se sledeće: "Ovaj kratki pregled jasno pokazuje da albanska nacionalna manjina uživa prava koja daleko prevazilaze prihvaćene međunarodne standarde. Trebalo je puno vre-

mena i domaćoj i stranoj javnosti da konačno shvati da plan za otpljenje Kosova i Metohije od Srbije leži u osnovi nezadovoljstva albanskog stanovništva njegovim pravima". Dalje se na strani 13 kaže se: "U vašem izveštaju uopšte ne obraćate pažnju na nelojalnost albanske nacionalne manjine njihovoj zemlji domaćinu, to jest Srbiji. Takođe ignorirate i nelegalni karakter aktivnosti i akcija koje su direktno usmerene protiv ustavnog poretka i teritorijalnog integriteta i suvereniteta Republike Srbije. Nezakonito proglašenje nezavisne republike Kosovo uopšte se ne pominje u vašem izveštaju, iako je to flagrantni primer nedopustivog kršenja prava manjina u svrhu ostvarenja secesionističkih ciljeva. Problemi na Kosovu i Metohiji mogu se pripisati ne našem nepoštovanju prava manjina prema standardima OEBS-a (OSCE, Organization for Security and Cooperation in Europe), već se pre mogu pripisati kršenju ovih prava i sistematskom odbijanju da se ta prava ostvaruju. Svrha takvog neustavnog ponašanja je da se albanska manjina prikaže kao žrtva tobožnje diskriminacije i proganjanja od strane Srbije, u nameri da osvoji simpatije strane javnosti za svoje secesionističke i separatističke ciljeve usmerene protiv Srbije.

SUDIJA MEJ: Ovako opširno izlaganje i vraćanje na Kosovo nam u ovom trenutku ne koristi mnogo u postupku. Vraćamo se na istoriju Kosova koju smo već obradili u drugom delu suđenja. Zapravo, mi to ograničavamo, ako se sećate, čak i u toj fazi suđenja smo ograničavali pozivanje na istorijat.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je tačno, časni Sude. Međutim, mi smo uvek tvrdili, Tužilaštvo je uvek iznosilo kao svoju tezu, da je to sve povezano u jednu celinu i da se jedna tema uklapa u drugu. A sa ovim svedokom, ovaj svedok ima iskustvo, ovo je žena koja je posetila sve relevantne regione i područja osim Bosne: ona je posetila Hrvatsku i Kosovo pre sukoba i činilo mi se da su njeni stavovi o tom materijalu koji je dobila o Kosovu pre sukoba od vrednosti za vas. Međutim, mogu da pređem odmah na kraj onoga što sam hteo da kažem o Kosovu, osim jednog pasusa za koji će Pretresno veće nadam se naći da je od vrednosti, to je na strani 20. To bi mogao da bude jedini ustupak koji je učinjen u ovom pismu. Na strani 20 u redu 11 možete da videte da autor ovog pisma govori o tvrdnjama u vezi kršenja srpskog Zakona o prekršajima i o takozvanom verbalnom zločinu, verbalnom deliktu tačnije i kaže da treba imati u vidu da su odredbe koje to regulišu izbrisane i onda se kaže: "Bilo je izvesnih grešaka koje su učinjene na Kosovu i Metohiji, kao što je pomenuto u izveštaju. Ovaj problem će se eliminisati sprovođenjem jedinstvenih zakona

na području cele republike". Da pređemo na zaključak ovog pisma. Na strani 24 piše: "Bez obzira na sve prigovore koje se mogu staviti na vaš izveštaj, budite sigurni da će nadležne sudske vlasti uraditi sve što je u njihovoj moći da istraže sve navode sadržane u vašem pismu, jer sobzirom na poznatu situacija u Jugoslaviji, ovi drugi navodi ne mogu da budu potvrđeni na pouzdan način. Želeli bismo da pomenemo, radi vaše informacije, da smo u međuvremenu na saveznom nivou doneli odluku o osnivanju, ovlašćenjima i sastavu komisije koja je zadužena da istraži ratne zločine i zločin genocida počinjene protiv stanovništva srpske i drugih nacionalnosti tokom oružanih sukoba u Hrvatskoj i drugim delovima zemlje". I takođe vas uveravaju na kraju pisma da će srpska vlada učiniti sve što može da pomogne. Ovo pismo, šta je ono u suštini bilo? Negiranje svih optužbi koje ste vi izneli?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, to je u suštini bilo negiranje, ali je takođe bilo i prihvatanje odgovornosti i obavezivanje da se pogledaju te optužbe koje smo mi izneli i takođe da ustanove svoju sopstvenu komisiju za ratne zločine i humanitarna pitanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Videli smo da oni takođe kritikuju vašu organizaciju.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Izvinite?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oni su bili kritični u odnosu na vašu organizaciju?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Oni su kritikovali naše informacije, ali ne i našu organizaciju konkretno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je posledica toga bilo neko hapšenje koje je vlada obavila u skladu sa vašim detaljnim pismom?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne, koliko je meni poznato. Glavni rezultat je bilo osnivanje državne Komisije za ratne zločine i zločin genocida. Ja sad idem malo ispred vas, već se dodirujem sledećeg dokaznog predmeta, ali mislim da je ovo pismo bilo početak pokušaja, odnosno nastojanja srpske Vlade u svojim odnosima prema javnosti, da popravi svoj imidž u javnosti. Pošto je bilo reči ne samo o našoj kritici već i o kritikovanju od strane drugih organizacija i štampe u to vreme, oni su pokušali da na taj način odgovore na te kritike osnivanjem ove nove komisije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, ovo pismo koje je došlo od pomoćnika, odnosno od zamenika predsednika vlade. Ono je ustvari odgovor na pismo koje je bilo upućeno optuženom i Adžiću i na koje je već, vi ste već dobili jedan odgovor na to pismo od šefa kabineta?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, to je tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se sada pozabavimo tom državnom Komisijom za ratne zločine i zločin genocida. U tabulatoru 8, i to je poslednji tabulator kojim ćemo se baviti, vidimo kako su identifikovani ciljevi te komisije u prethodnom pismu. Ovo pismo dolazi u septembru 1992. godine i upućeno je vama. Svrha ovog pisma se može shvatiti već iz prvog i drugog paragrafa na prvoj strani: "U našem pismu smo vas obavestili da ćemo osnovati državnu Komisiju za ratne zločine i zločine genocida i od tada nismo imali kontakte sa *Helsinki Watch*. Po mom mišljenju, razmena informacija između nas bi bila obostrano korisna u svrhu ustanovljivanja istine. Istinite priče o zločinu genocida u području Konjica u Hercegovini, na koje se ja ovde pozivam, su vrlo ilustrativan primer". Autor, kao što ćemo uskoro da vidimo, kaže dalje: "Izveštaj *Helsinki Watch* o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini od 12. avgusta 1992. godine", kojim se mi nismo bavili, ali Pretresno veće će se time baviti, "pominje među mnogim drugim zločinima i da se približno 3.000 srpskih civila drže kao taoci u tunelu blizu Sarajeva i da to čini bosanska strana i krajem maja blizu Konjica, imajući u vidu da su oni od tada pušteni na slobodu". Onda se dalje govori o patnjama Srba, i to detaljno i poziva se na dokaze do kojih se došlo. Da li je to tačno, gospođo Lejber?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, to je tačno. Ovde oni, u stvari u ovom pismu odgovaraju na jedan naš drugi izveštaj koji se odnosi ne samo na sukobe u Hrvatskoj već i na ratne zločine počinjene u Bosni i Hercegovini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tačno, ali kao što sam rekao, ovaj izveštaj je nešto čime ne želimo sada da zamaramo Pretresno veće.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, u redu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ono na šta sam ja hteo da ukažem u ovom izveštaju je da potvrđuje izveštaj koji ste vi dali o patnjama Srba i čini se da se oni u stvari pozivaju na to ovde?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada, da pogledamo pretposlednju stranu. To je strana 8. Na dnu poslednjeg paragrafa se kaže: "Mislim da činjenice koje su iznesene pred *Helsinki Watch* predstavljaju punu sliku stvarne situacije u vezi sa zločinom genocida u području Konjica" pa se dalje nastavlja o broju navodnih ubistava i tako dalje. I onda na sledećoj strani, na strani 9, piše:

“Mi smo vam na raspolaganju za sva dodatna objašnjenja, ukoliko su vam potrebna. Ovo je bio primer kojim je potvrđena korisnost obostrane saradnje i razmene informacija. Molim vas da nam pošaljete kopiju vaših nalaza u vezi sa razaranjem srpskih sela i imovine u Zapadnoj Slavoniji”. Pismo je potpisao sekretar komisije, doktor Milan Bulajić, a kopija je upućena i generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija (United Nations), specijalnom predstavniku predsednika Sjedinjenih Američkih Država (United States of America) i raznim ministrima u bivšoj Jugoslaviji. Vi ste prihvatili, zar ne, da je bilo zločina na obe strane, da su zločini činjeni na svim stranama?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, naravno da smo to prihvatili i ja sam primetila da, iako je komisija osnovana da bi istraživala zločine počinjene u odnosu na sve narode, pismo se ekskluzivno bavilo zločinima protiv Srba, dakle u odnosu na ljude srpske nacionalnosti. I ja sam imala još nekoliko daljih kontakata sa doktorom Bulajićem. On je došao da me poseti u mojoj kancelariji u Njujorku, a u januaru 1992. godine sam otišla u Beograd i razgovarala sa žrtvama koje je navela njegova komisija. To su bile žene koje su silovane, koje su silovali Hrvati ili Muslimani. Ja sam radila istragu u vezi sa silovanjima u to vreme u svim područjima, i svedoci sa kojima sam razgovarala u Beogradu su bili srpske nacionalnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na kraju, na osnovu materijala koji smo pogledali i na osnovu vašeg iskustva, šta možete da kažete u vezi sa vašim izveštajima, da li su ovi izveštaji o ovom sukobu prihvaćani ozbiljno i da li su ih vlasti ozbiljno analizirale? Dakle, šta možete da kažete o tim izveštajima, da li su ih vlasti u bivšoj Jugoslaviji ozbiljno razmatrale?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Meni se čini da su na njih obraćali pažnju, da su ih razmatrali, a do tog zaključka dolazim na osnovu ovih odgovora koje smo dobili i na osnovu mog iskustva jer sam radila u mnogo drugih zemalja pored bivše Jugoslavije. Dakle, čini mi se da, čak i kada nismo dobijali nikakav odgovor, vlade su nas slušale.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A kada je reč o vašim optužbama koje ste izneli optuženom u vašem pismu i u vašim izveštajima, da li ste dobili ikakve informacije da se delovalo na osnovu tih pritužbi?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislite da li su preduzeli akciju u vezi sa tim?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da li je optuženi ili neko preduzeo nekakve akcije u vezi sa tim?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Nismo videli nikakav značajan odgovor u pokušaju da se spreče buduća kršenja ljudskih prava ili da se kazne oni koji su bili odgovorni za kršenje ljudskih prava o kojima smo govorili.

TUŽILAC NAJS: Hvala lepo. Sada će vam biti postavljena dalja pitanja.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću. Možda bi bilo dobro da se dokazni predmeti ostave kod svedoka, jer će sigurno biti nekih pitanja sa tim u vezi. Ovo je bilo upućeno poslužitelju. Da, izvolite.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospođo Lejber, na početku vašeg iskaza datog između 4. i 7. marta 2002. godine, naveli ste da su navodni svedoci i žrtve koji su dali izjave *Human Rights Watch* to učinili u poverljivom obliku i da su njihova svedočenja preneti u tim dokumentima i da vi štitite njihovu sigurnost. Je li to tačno?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: U mnogim slučajevima to je tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U većini ili u svim slučajevima koje pominjete? Ja ću vam pročitati šta ovde piše: "U interesu svedoka i žrtava koje su dale informacije *Helsinki Watch*, sada *Human Rights Watch*, na osnovu priča iz prve ruke zasnovanih na njihovim iskustvima i/ili zapažanjima, većina njih je iznela svoje svedočenje poverljivo". Je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To je tačno, to je bila naša politika sobzirom da su ti ljudi bili izloženi vrlo traumatskim događajima i brinuli se za svoju bezbednost u budućnosti, mi smo im garantovali da nećemo koristiti njihova imena. Iako smo u mnogim slučajevima mi imali njihova imena, davali smo im pseudonime.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, u vezi sa tim, da li *Human Rights Watch* ima podatke o tim navodnim svedocima i žrtvama? I šta je još važnije, da li je moguće sa tim licima stupiti u kontakt?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Podaci postoje u našoj dokumentaciji. Mislim da ne bi bilo primereno, a verovatno bi bilo i nemoguće da se u ovom trenutku dođe u kontakt sa tim žrtvama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li to znači da je svaka mogućnost dobijanja pojašnjenja i dopunskih informacija od tih lica na taj način onemogućena? Da li to znači da ova ovde institucija treba da odlučuje na osnovu iskaza anonimnih osoba?

SUDIJA MEJ: Čini mi se da je to komentar. Čuli ste šta je svedokinja rekla u odgovoru na vaše pitanje, da ne bi bilo primereno, a takođe bi bilo i nemoguće doći u kontakt sa žrtvama. To je bio njen odgovor i na nama je da izvučemo bilo kakav zaključak iz toga. Ako želite bilo šta da dodate, gospođo Lejber...

SVEDOK LEJBER: Kao što znamo, na tim teritorijama o kojima govorimo došlo je do ogromnih pokreta stanovništva i verovatno bi čak i fizički bilo nemoguće naći ljude sa kojima smo tada obavili razgovore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ako ovo nije pitanje za svedoka onda je za vas. Bez obzira na činjenicu da ja vas smatram nelegalnom institucijom, da li vi profesionalno smatrate da možete da odlučujete na osnovu iskaza anonimnih osoba?

SUDIJA MEJ: Vi to vrlo često ističete i nije potrebno da to ponovo kažete, mi smo vas dovoljno često čuli da to kažete. Kada je reč o ovom svedočenju, vi možete svedokinji da postavljate pitanja o njenim izveštajima. Na nama je, naša je stvar kakav ćemo zaključak izvući na osnovu ovih izveštaja. A vi ćete, ukoliko želite, imati priliku da nam se obratite u vezi sa tim zaključcima, vi ćete za to imati vremena. A sada postavite svedokinji pitanja koja želite da postavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li je pitanje da li svedokinja smatra, sobzirom na njenu organizaciju, da ova vaša institucija nije u stanju da navodnim svedocima i žrtvama o kojima je reč pruži odgovarajuću zaštitu i očuva poverljivost njihovih iskaza?

SUDIJA MEJ: To nije relevantno. Čuli ste odgovore koje je ona dala, da za sada nije moguće uraditi. Mi se sada bavimo izveštajima. Mi to imamo na umu i nema potrebe da vi to potencirate i da dalje o tome raspravljate. Sada se bavimo izveštajima i vi možete da postavljate pitanja svedokinji o tim izveštajima, da pitate o izvorima informacija i tako dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, recite mi, gospođo Lejber, ko je doneo odluku da lica o kojima ste se vi i vaše kolege informisali ili od kojih ste dobijali informacije ostanu u anonimnosti, da ostanu anonimni? Ili preciznije, da li postoji neka odluka nekog suda o tome ili je to vaša samoinicijativna odluka ili praksa vaše organizacije?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Gospodine Miloševiću, treba da shvatite da kada su ti izveštaji pravljani, mi nismo uopšte znali da će da postoji Sud, da će biti optužnica ni da će ti naši dokazi biti korišćeni tokom svedočenja. Mi smo pokušavali da zaustavimo ubistva koja su se tada događala. Mi smo pokušali da iniciramo saradnju vaše vlade i drugih vlada koje su u tome učestvovala, da se okonča taj rat i da se okončaju kršenja ljudskih prava koja smo dokumentovali. Svedoci sa kojima smo mi tada razgovarali su bili u stvarnoj opasnosti, mnogi od njih su bili izbeglice, bili su u izbegličkim logorima, nisu znali šta će se sa njima desiti, nisu znali da li će doći do reparacije, da li će biti izbačeni, da li će biti kažnjeni zbog onoga što su govorili. To su bili uplašeni ljudi i da bi se postiglo da oni govore, mi smo morali da im garantujemo da se njihova imena neće koristiti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mi govorimo o svedocima, a što se tiče napora Srbije i mojih ličnih da rat prestane i da se dođe do mira, oni su poznati, ali to nije tema vašeg svedočenja. Dakle, moje pitanje je, da li je, ako su ti navodni svedoci i žrtve dostupni, onda opravdano kršiti načelo neposrednosti postupka imajući u vidu mogućnost da same te žrtve i osobe koje...

SUDIJA MEJ: Ništa od toga nije za ovu svedokinju, to je na Pretresnom veću da odluči. To je pitanje prihvatljivosti dokaza i težine koja se pridaje dokazima, ali to su stvari o kojima ćemo mi doneti odluku, kao što smo i do sada radili. Vi možete da postavljate pitanja svedokinji o njenim izveštajima, ali postavljajte konkretna pitanja u vezi sa činjenicama, nemojte da špekulišete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja pitam gospođu Lejber upravo u vezi sa njenim poslom. S obzirom da je svedokinji poznato načelo neposrednosti postupka da li je lično...

SUDIJA MEJ: Ne, ne, gospodine Miloševiću, gubimo vreme. Ako želite da nastavite sa ovim unakrsnim ispitivanjem morate da pređete na pitanja koja su relevantna i prihvatljiva. Do sada niste postavili ni jedno takvo pitanje. Molim vas, idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Moje pitanje je upravo to, gospodine Mej, da li *Human Rights Watch*, odnosno gospođa Lejber kao izvršni direktor, da li zna politiku svoje organizacije i njene kriterijume? Da li bi *Human Rights Watch* osudio takvu praksu povrede kršenja načela neposrednosti postupka u nekim drugim slučajevima i situacijama?

SUDIJA MEJ: Ne, ne. To je pitanje o svedočenju iz druge ruke, a to je nešto o čemu mi treba da odlučujemo. Ako želite da postavljate pitanja, vreme vam ističe, a ako ne budete postavili relevantno pitanje, ponovo ćemo vas zaustaviti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja imam puno pitanja, jer je ovde pokrenuto veoma mnogo tema, kao što ste jako dobro svesni, gospodine Mej. Gospođa Lejber, da li lično dobro poznajete, tu se pominju Kenet Anderson, koji je sa vama bio koordinator izveštaja iz januara 1991. godine, Ivana Nižić i Džemira Ron (Jemira Rone), autori izveštaja iz septembra 1991. godine. Je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, poznajem ih sve jako dobro, svi su oni članovi mog tima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je Ivana Nižić istražitelj ovog Tužilaštva?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: U to vreme kada je radila za nas nije bila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da li je sad?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Nije ni sada, ali u jednom trenutku jeste radila kao istražitelj za Međunarodni sud.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, a da li možemo da zaključimo da vi ovde, pored iznošenja podataka do kojih ste sami došli kroz razgovore koje ste vi vodili, iznosite i navode do kojih su došla i lica koja ne poznajete ili ne poznajete dobro, i to tako što su razgovarali sa trećim licima, navodnim svedocima i žrtvama za nas ovde nepoznatog identiteta?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Izvinite, ali ne shvatam o kojim to osobama govorite koje ne poznajem dobro. Ja sam upravo rekla, da su tih troje ljudi čija ste imena naveli radili u timu *Helsinki Watch* i ja sam lično angažovala gospodina Andersona. On je bio savetnik u našoj organizaciji, a radio je u jednoj uglednoj pravnoj firmi u Njujorku. Ja sam takođe angažovala

Ivanu Nižić, ona je upravo bila završila postdiplomske studije na Univerzitetu Kolumbija (Columbia University) i nije ni za koga radila u vreme kada je došla da radi za *Human Rights Watch*. Ono šta je, gde je ona radila posle toga, to je neka sasvim druga priča, ali u to vreme je radila samo za nas i svoje iskustvo je stekla kao zaposlena kod nas. Ja sam je lično obučavala kao profesionalnog istražitelja za kršenje ljudskih prava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste, kako ste naveli, specijalista za sovjetsko pitanje, na tome ste se školovali, to je ruski institut na Kolumbija Univerzitetu. Šta su po zanimanju, odnosno po obrazovanju druga lica koja su radila za *Human Rights Watch* i da li ih sve poznajete?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da li govorite o troje ljudi čija ste imena naveli ili govorite o svima koji su radili u *Human Rights Watch*?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koliko sam ja razumeo, nisu samo ta tri lica učestvovala u vašim izveštajima, vi ste imali jednu prilično široku organizaciju. Dakle, pretpostavljam da ste koristili i usluge lica koja ne poznajete?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Svi ljudi koji su radili za mene, su ljudi koje sam ja jako dobro poznavala. Svi zaposleni u *Human Rights Watch*, a sada ih ima oko 200, u to vreme je to bio relativno manji tim i sastojao se od regionalnih specijalista, ljudi koji su poznavali jezik i političku i kulturnu situaciju i tradiciju u zemlji kojom smo se bavili. Mnogi su bili pravnici i bili su specijalizovani za međunarodno pravo i upoznati sa tehnikama istrage, istražnog postupka, ljudi koji su bili u stanju da pišu i takođe su imali veštine potrebne za istraživača. To su bili ljudi kakve smo zapošljavali i svi koji su radili za mene su ljudi koje sam ja poznavala. U vreme kada sam radila u toj organizaciji mnoge od njih sam poznavala lično i veoma dobro.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je svaka od ovih navedenih osoba radila kao sudija ili školovana za to zvanje, odnosno kvalifikovana da uzima iskaze u postupcima koji se vode pred sudovima?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ovi ljudi su bili obučeni da rade kao istraživači, a ne kao sudije. Mnogi od njih jesu završili pravni fakultet pre nego što su došli da rade za nas, ali svi su prošli kroz trening u okviru organizacije. Hteli smo da budemo sigurni da oni znaju šta su ratni zakoni, šta su kršenja ratnih zakona i kršenja humanitarnog prava i šta su zločini protiv čovečnosti, kakvim stvarima treba da se bave na terenu, kakve tehnike

treba da primene prilikom razgovora sa svedocima, kako da potkrepe dokaze, kako da budu nepristrasni, kako da traže zločine na svim stranama i kako da ne prihvate priču samo jedne osobe kao čistu istinu. I sve to je bilo u priličnoj meri standardizovano. Mi smo imali trening za ljude pre nego što bi ih poslali na teren i nikada nismo slali neiskusne ljude na teren, ili smo bar sa njima slali nekoga sa profesionalnim iskustvom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Znae, prema važećim zakonima u vašoj zemlji i proširenoj praksi u drugim zemljama, advokati i konsultanti ne uzimaju iskaze u postupcima. Tako je moje pitanje ustvari da li...

SUDIJA MEJ: Da li je pretpostavka tačna? Ja nikad nisam čuo za neku takvu izjavu, ne znam odakle vam to, gospodine Miloševiću. Dajte da ipak pitamo svedoka. Prema vašem iskustvu, gospođo Lejber, da li advokati u SAD uzimaju izjave od svedoka?

SVEDOK LEJBER: Ukoliko je to njihov posao, a ja verujem da jeste.

SUDIJA MEJ: Nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, pošto ste vi upoznati sa ljudskim pravima, pa prema tome znate šta je pravo na pravičan sudski postupak, da li možete da kažete da li bi bio pravičan postupak u kome bi verodostojnost iskaza navodnih svedoka cenio ne Sud nego neko treći, dakle u ovom slučaju predstavnici vaše organizacije?

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, vraćate se na ista pitanja. Nije na svedoku da odgovori šta je pravično suđenje, a šta nije, to je na nama. To nema nikakve veze sa njenim svedočenjem. Čuli smo vašu poentu i nema smisla da je ponavljate. Ovi izveštaji bazirani su na izjavama ljudi koji nisu došli ovde da svedoče. To su izveštaji iz druge ruke. Vi odlično znate da su iz druge ruke i da mi ovde priznajemo takve dokaze. Što se tiče težine koju im treba pridati, na nama je da odlučimo o tome. Ako nemate relevantna pitanja za ovu svedokinju, a zvuči kao da ih nemate, onda će vaše ispitivanje biti okončano.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, onda ću postaviti vrlo konkretno pitanje. Da li smatrate, dakle, da ste vi, Kenet Anderson, Ivana Nižić i

Džemera Ron u stanju da cenite valjanost iskaza navodnih svedoka i žrtava jednako kao sudije legalnih sudova? Je li to vaša ocena?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To i nije bila naša namera. Mi nismo vodili krivični postupak kada smo procenjivali njihove izjave. Mi smo pokušavali da utvrdimo činjenice u jednoj situaciji koja je bila jeziva, u kojoj su ljudi često ubijani i mi smo učinili sve što smo mogli da te dokaze sastavimo na takav način da oni nešto znače ljudima na odgovornim mestima. Moj posao je bio da prikupljam ovakve dokaze, da skrećem na njih pažnju vođama, rukovodiocima vlada kao što ste vi, uz molbu da se nešto tim povodom uradi, da se spreči, zaustavi činjenje zločina kao i da se kazne počinioci zlodela o kojima smo izvestili, koja smo dokumentovali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, znači vi ste hteli da skrenete pažnju na to. I sada dolazimo na ova pisma koja ste maločas komentarisali. Kažete da ste prilikom dolaska, to je u vašem iskazu, kada ste došli u SFRJ radi uručjenja pisma meni i Blagoju Adžiću imali susrete sa ljudima iz Saveznog sekretarijata za odbranu i predstavnicima, kako kažete, Ministarstva inostranih poslova. I tu navodite da su vas primili dr Mićunović i gospodin Koštunica koji su vam izneli iste zvanične stavove kao i predstavnici Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, za koje i sami kažete da su bili tvrdi, i da su oni izneli neka preliminarne negiranja poput toga da armija nije podržavala paravojne jedinice. Da li ste tako rekli u svojoj izjavi?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li znate da to što ste naveli u svojoj izjavi, vi kažete "sa predstavnicima srpskog Ministarstva inostranih poslova" i navodite ova lica, da su i Koštunica koji je sad predsednik republike i doktor Mićunović, sadašnji predsednik parlamenta u Jugoslaviji...

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Nisam sigurna da su to ti isti ljudi ili da su to ta ista imena. Ja ne znam imena nikom od njih, ja znam samo prezimena, ali...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nije bilo drugih, a oni su u to vreme bili poslanici u parlamentu, ali svakako ne predstavnici Ministarstva spoljnih poslova.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Hoćete li da mi kažete da su mi se pogrešno predstavili kad sam imala sa njima sastanak?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, ja ne kažem da su se oni lažno predstavili, ne verujem da bi to učinili. Oni su bili poslanici u parlamentu, ali Koštunica i Mićunović, mislim da vi niste razumeli o kome se radi, zato kažem da ovo što iznosite ne mora da bude tačno. Jer evo, ove sasvim, kako bih rekao, obične činjenice predstavljate na način koji je potpuno netačan, jer ni Koštunica ni Mićunović nisu predstavljali Ministarstvo inostranih poslova, oni su bili narodni poslanici i to u opozicionoj partiji, tada opozicionoj Demokratskoj stranci. Onda su tada bili svi zajedno u toj istoj partiji, i Mićunović i Koštunica. Dakle, ne govorim da su se oni lažno predstavili, jer to ne bi činili, ne bi imali razlog za to, nego kažem da ste vi pogrešno razumeli, pa zbog toga vas i pitam da li vi dozvoljavate mogućnost da ste stvari pogrešno razumeli...

SUDIJA MEJ: Neka svedokinja odgovori, dajte joj da odgovori. Pre svega, na vašu tvrdnju o položaju ove dvojice gospode, a zatim dolazi ono generalno pitanje.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Kakav je bio njihov položaj u vladi ili u partiji u to vreme, ja ne znam, nisam načisto sa tim, ali oni su rekli nešto što je meni bilo vrlo jasno i ono što su oni rekli stoji u mojoj izjavi i u priloženim dokumentima. To ni na koji način ne menja ono što su oni rekli, niti je ono što su oni rekli kontradiktorno, u suprotnosti sa opštim stavovima vlade u to vreme, srpske Vlade.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali vi ste jasno rekli da su oni imali identične standarde, iste one koje ste već prethodno čuli. To imate u ovoj izjavi o Generalštabu kada ste razgovarali sa generalom Pujićem. Radi se o činjenici, i ja pretpostavljam da je znate, bar sad je znate, da su oni bili opoziciona partija, znači protivnici moje politike, a da su posle preuzimanja vlasti 2000. godine upravo oni mene nelegalno izručili ovde u Hag (The Hague). Prema tome, ako su vam i oni govorili isto što vam je govorio...

SUDIJA MEJ: Ne, ne, gospodine Miloševiću. To stvarno nema nikakve veze sa svedokinjom. U čemu je poenta?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Oni su bili predstavnici opozicije, istaknuti predstavnici, upravo ti koji su sada tamo na vlasti i koji su mene ovde nelegalno poslali i u to vreme su govorili...

SUDIJA MEJ: Ne, ne, zaustaviću vas sve dok ne bude postavili neko prikladno pitanje. Koje je vaše pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sobzirom da ste imali identičan odgovor od njih, isti onakav kakav ste dobili i od generala Pujića koga pominjete, da li je to, kada se ima u vidu da su oni predstavnici opozicione partije, a dali vam isti odgovor, da li je to za vas dovoljan dokaz da se radilo o jednoj istinitoj tvrdnji, jer ste iz dve suprotne pozicije dobili isti odgovor. To vas pitam sobzirom da se vi bavite istraživanjem činjenica i imate cilj, kako kažete, da otkrijete istinu.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Razumem šta kažete. Čini mi se da činjenica da se obe strane slažu u predstavljanju zvaničnog srpskog stava ni na koji način ne menja dokaze koje smo mi prikupili na terenu i ja uopšte ne vidim zbog čega je ovo za vas uopšte interesantno pitanje, to što je o tome postojala saglasnost. To takođe objašnjava nekoliko komentara koji su izneti i koji nisu bili totalno u skladu sa opšteprihvaćenim stavom o gospodinu Mesiću koji radi ruku pod ruku sa nekim i tako dalje. Bilo je komentara koji su unosili konfuziju. Ali generalno gledano, činjenica da je srpska Vlada imala jedinstven stav po tim pitanjima, ni malo ne utiče na dokaze koje smo mi prikupili, niti ukazuje da su učinjeni bilo kakvi napori da se istraže zločini koje smo dokumentovali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospođo Lejber, a recite mi da li je to logična greška koju ste napravili kada ste razgovarali sa dvojicom političara i dobili iste odgovore, pa ste ih odmah svrstali u predstavnike...

SUDIJA MEJ: Ne, ja ću ovo da prekinem. Vi sada iznosite svoju odbranu i to preko ove svedokinje. Nema nikakve greške osim one koju ste vi otkrili, kako tvrdite. Iscrpeli smo ovu temu. Gospodine Tapuškoviću, šta vi imate da dodate?

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Ja mislim da je ovde u pitanju samo lapsus. Reč je o tome da je moguće da je napravljena greška u tom pogledu, da je gospođa svedok pomislila da se radi o predstavnicima vlasti, a oni su bili samo poslanici, oni nisu predstavljali Ministarstvo spoljnih poslova. Tako sam ja razumeo, da je u tome greška, da je ona mislila da razgovara sa predstavnicima Ministarstva spoljnih poslova, a oni nisu bili predstavnici Ministarstva spoljnih poslova tada. To je ceo nesporazum, ja mislim da je u tome problem.

SUDIJA MEJ: Gospodine Tapušковиću, čuli smo to, razumeli smo i sada treba da pređemo na sledeću temu. Vreme prolazi, nema smisla da ponavljamo jedno te isto. Ima pet minuta do pauze gospodine Miloševiću. Pređite na nešto drugo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, sad kad je jedna, rekao bih prilično kardinalna greška uočena, da li vi dozvoljavate da to ne odgovara slici koju želite da stvorite o najvišim standardima tačnosti u radu vaše organizacije?

SUDIJA MEJ: Gospođo Lejber, ako ne želite da odgovorite, a meni se čini da je ovo apsolutno besmisleno pitanje koje optuženi pokušava da preuveliča do nemogućih razmera, ako želite da odgovorite na ovu tvrdnju o tačnosti vaše organizacije, izvolite.

SVEDOK LEJBER: Ja sigurno branim tačnost naših nalaza i istraga naše organizacije. I ukoliko je išta na šta smo vam skrenuli pažnju bilo netačno, na vama je bilo da nam ukažete šta je to netačno u našim izveštajima. Pravilno zapisivanje titule ili političkog položaja nekoga sa kim razgovaramo u vladi nije bilo toliko bitno jer smo, pretpostavljam da smo, pošto smo ih sreli u Ministarstvu inostranih poslova, da smo zbog toga mislili da oni tamo rade. Mislim da to nije naročito bitno, posebno zato što oni nisu rekli ništa toliko značajno ili različito u odnosu na ono što nam je već bilo rečeno od strane ostalih ljudi sa kojima smo se bili sreli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospođo Lejber. Vi ste dobili odgovor koji vam je poslao šef mog kabineta Goran Milinović i ovde ste ga citirali. Ne znam da li ste citirali celo pismo, ali ovo što ste citirali, ja neću tražiti to pismo, je dovoljno. Kaže: "U vezi sa pismom koje je predsedniku" i tako dalje "uputio *Helsinki Watch* obaveštavamo vas o sledećem. Pre svega, mesta u kojima su se desili pomenuti zločini, vi ste u velikom pismu nabrojali sve moguće primere i sva mesta iz vašeg pisma, ta mesta nisu na teritoriji Republike Srbije, pa Republika Srbija nije nadležna niti je na bilo koji način umešana u takve postupke. Stoga Republika Srbija za to ne može da bude odgovorna. I druga tačka, predsednik Republike Srbije zatražio je od nadležnih organa Republike Srbije da istraže zloupotrebe navedene u vašem pismu, i u slučaju da je bilo koji građanin Republike Srbije izvršio neki zločin, biće mu suđeno" i potpis mog šefa kabineta koji vam je to poslao. Da li je vama poznato, gospođo Lejber, da je u Srbiji već krajem 1992. godine

suđeno za ratne zločine pojedincima koji su bili građani Srbije, a izvršili su ih na teritoriji Bosne i Hercegovine? Da li ste upoznati sa tim?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mi smo se tada bavili situacijom u Hrvatskoj, u tom razgovoru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja sada govorim o praksi, da su sudovi, odnosno pravosudni organi i izvršna vlast smatrali da, ako neko od građana Srbije izvrši neki zločin, bez obzira gde, da podleže zakonima koji važe u Srbiji i da zbog toga mora biti odgovoran. Dakle, da li vam je poznato da je za ratne zločine suđeno još krajem 1992. i 1993. godine u Srbiji, iako u to vreme nije bilo nikakvog rata u Srbiji, ali su organi došli do podataka da su neki građani izvršili neki zločin i njima je suđeno? Da li to znate ili ne? Ako ne znate, samo kažite da ne znate, pa da onda možemo da idemo dalje.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja nemam nikakve konkretne informacije o tome u ovom trenutku. Mislim da smo u tom pismu govorili o paravojnim snagama koje su na teritoriju Hrvatske došle iz Srbije, pretpostavlja se uz pomoć srpskih pograničnih straža koje su im omogućile da uđu na teritoriju Hrvatske i da učine ono što su učinili, da počine zločine na teritoriji Hrvatske.

SUDIJA MEJ: Sada je vreme za pauzu od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, razmotrili smo vaš zahtev u vezi sa vremenom. Imali smo na umu da je ovaj svedok uveo čitav niz izveštaja i da vi treba da imate vremena za unakrsno ispitivanje o tim izveštajima. Tužilaštvo je uzelo nešto malo manje od sat i 40 minuta, a mi vama dozvoljavamo dva i po sata, što znači da vam je ostalo još dva sata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne mislim da je to dovoljno, ali trudiću se da požurim. U vašem iskazu na strani 11 u poslednjem pasusu navodite da ste posle povratka u Njujork primili izveštaje da je osam hrvatskih zatvorenika ubijeno u Baču u Vojvodini, Republika Srbija. Od koga ste i kada dobili taj izveštaj?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da ne mogu da odgovorim na to pitanje, jer je izveštaj došao članovima mog tima. Kao što sam već ranije rekla, mi nismo imali mogućnosti da sami obavimo istragu u vezi sa tim pa smo vam zato i poslali pismo, tražeći informacije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali onda kažete da ne možete da potvrdite tvrdnje u pogledu navodnog ubistva osmorice vojnika. Kažete: "Ne mogu da potvrdim da su likvidirani na taj način, to treba dalje da se istraži i tražiti dokaze u vezi sa navodnim incidentom". Da li možemo da smatramo, na osnovu ovih primedbi, da ova tvrdnja ne može da se shvati kao deo nekakvog svedočenja koje vi možete da potvrdite?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To je bio zahtev za informaciju, a ne tvrdnja činjenica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste ikad, kasnije bar, ustanovili da se nikada nije desio takav slučaj, da neko bude doveden na teritoriju Srbije, pa onda ubijen tamo od strane vojske ili bilo koga drugog?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne znam da smo ikada bili u situaciji da saznamo detalje u vezi sa ovom konkretnom tvrdnjom, ali naravno, dokumentovali smo mnoge druge slučajeve i mnoge druge incidente i ubistva počinjena na svim stranama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ti drugi slučajevi su drugo pitanje koje se takođe može osporiti, ali ja vas pitam za ovo. Dakle, pretpostavljam da je ovo jasno da ovo ne možete da potvrdite. Je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mogu da potvrdim da mi nikada nismo dobili nikakav odgovor na naš zahtev za informacijama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da idemo dalje. U izveštaju iz septembra 1991. godine, vaše kolege navode da su se Srbi u Hrvatskoj protivili odredbi Ustava Hrvatske od 1990. godine koja glasi, pa onda citirate tu odredbu. U vašem izveštaju stoji: "Republika Hrvatska je nacionalna država hrvatskog naroda i svih manjina koje žive u Hrvatskoj", a onda dalje kažete: "Umesto toga, Srbi su se" kako se navodi u istom pasusu izveštaja, "zalagali za sledeću formulaciju" pa onda kažete srpsku formulaciju, "Republika Hrvatska je nacionalna država Hrvata i srpskog naroda i svih drugih narodnosti". Tako stoji u izveštaju, to nije sporno. Je li tako, gospođo Lejber?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: U pravu ste, mi smo pokušavali da izrazimo gledište ljudi u tom regionu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je onda tačno da ova druga odredba, ovo što vi kažete da Srbi traže nije izraz nikakvih pukih želja Srba već je ona predstavljala odredbu do tada važećeg Ustava Hrvatske i svih

prethodnih ustava Republike Hrvatske, od kad je Hrvatska postojala kao republika? Dakle, da su Srbi u svim tim ustavima tretirani kao konstitutivni narod, a ne kao nacionalna manjina. Dakle, da li vam je to poznato ili nije?
SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Nisam proučavala ustave, verujem vam na reč, to nemam razloga da osporavam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali sobzirom da se ovde radi o jednom suštinskom pitanju, jer su Srbi novim ustavom izbačeni iz tog ustava kao narod, da li je moguće da su vaše kolege namerno u izveštaju prečitale tu činjenicu, jer oni su se bavili ustavom. A ako se neko bavi ustavom, valjda mora da ga pročita. Da li je tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Pretpostavljam da jesu. Mislim da ne bi namerno tako nešto učinili i čitali o činjenicama. Oni su napisali izveštaj o osećajima, o nelagodi Srba u vezi sa tom odredbom i mi smo to vrlo ozbiljno shvatili.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li je moguće da su vaše kolege namerno to učinile, sobzirom da je od suštinskog značaja da je novim Ustavom Hrvatske status Srba degradiran? Da li je moguće da tu činjenicu nisu znali pa da je zato nisu naveli?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Moj je utisak da je taj izveštaj pokušaj, i to uspešan pokušaj da se ukaže na gledišta obe strane, i na gledište srpske manjine i na gledište Hrvata u Hrvatskoj. Mi nismo zauzimali nikakav stav, mi smo samo pokušali da odrazimo kako je svaka od tih strana videla svoju situaciju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A upravo u funkciji toga što ste sad rekli, da li se može smatrati da je propuštanje jedne takve činjenice od suštinskog značaja? Dakle, statusa srpskog naroda u Hrvatskoj po svim do tada važećim ustavima koji im je bio ukinut i time ustvari davanje iskrivljene slike o događajima, da li to odgovara tome što vi zovete najviši standardi u radu vaše organizacije?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da je taj opis na samom početku izveštaja pokušaj da se utvrdi kontekst. To uopšte nije bila svrha izveštaja. Svrha izveštaja je bila da se navedu konkretne činjenice koje su ustanovljene na terenu. Mnogo toga je rečeno u tom delu o kontekstu, uključujući i ovo što ste vi rekli o ustavima. Ja ne vidim zašto bismo mi to ispustili osim zbog prostora, to jeste jedna značajna činjenica i ako želite da ispravno izveštavate,

to biste naveli. Međutim, ja mislim da to ni na koji način ne menja saosećajan prikaz koji smo imali za stav Srba, isto kao i za stav Hrvata u to vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sobzirom na suštinski značaj ovoga što sam pomenuo, vaša organizacija i vi lično niste znali o čemu se ustvari radi?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Gospodine Miloševiću, ono šta se vama čini važnim možda se nije činilo važnim našim istražiteljima. Možemo da se vratimo u istoriju, ali negde mora da se povuče linija. Mi smo samo pokušali da skiciramo kontekst i ako ta činjenica nije tu, mislim da to nije urađeno namerno, niti je to rezultat profesionalne nekompetencije na bilo koji način.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nije to prošlost, to je stanje koje je po Ustavu Hrvatske važno upravo do dana te promene koju vi citirate. To nije nikakva prošlost nego je to taj trenutak kada se stanje menja, a status Srba degradira. Da idemo dalje. U izveštaju od septembra 1991. godine od 19. do 22. strane se govori o "pucanju na medicinska vozila i osoblje, o uskraćivanju lečenja ranjenicima i držanju medicinskog osoblja kao taoca". Tu završavam citat. Opisuju se navodni događaji iz jula 1991. godine koji su se, kako se kaže, desili u nekom selu blizu Hrvatske Kostajnice u regionu Banije. Prema navodima iz tog izveštaja, trebalo bi da se to selo nalazi između Kostajnice i Dvora na Uni. Recite mi kako se zove to selo i kakav se događaj tu dogodio, da li znate?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja nisam autor ovog izveštaja. To su sastavili članovi mog visoko profesionalnog i nepristrasnog tima. Moj posao je bio da ono što su oni ustanovili uzmem i da skrenem pažnju odgovornim zvaničnicima kao što ste vi. I mogu da kažem da ja preuzimam punu odgovornost za rad mog osoblja, za ljude koji su radili za mene, kao što mislim da sve vođe, uključujući i vas, treba da se osećaju odgovornim za ljude koji su radili za njih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospođo Lejber, odgovorite na moje pitanje. Kako da vam uopšte postavim pitanje u vezi sa činjenicama, zapravo tvrdnjama, a ne činjenicama koje su vaše kolege Ron i Nižić dobile od anonimnih svedoka i žrtava, ako se čak ne zna ni gde se odigrao događaj o kome govorite?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Možda je malo kasno da sada odgovarate na taj izveštaj, vama je skrenuta pažnja na njega 1991. godine. U to vreme to je mogla da bude relevantna rasprava. U ovom trenutku, ja nisam ovde da raspravljam ili da branim detalje ovog izveštaja, ja sam pokušala da vam

skrenem pažnju, vašu pažnju na taj izveštaj u vreme kad sam bila direktor te organizacije i u vreme kada se to dešavalo, a tada nismo dobili adekvatan odgovor od vas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi kažete da se to dešavalo u Hrvatskoj, a kao što znate, ja sam bio predsednik Srbije i to što se dešavalo, nije se dešavalo na teritoriji Srbije. Prema tome, kako bih ja mogao da vam odgovorim na nešto što se događalo u Hrvatskoj?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Naš utisak u to vreme i svi dokazi koje smo prikupili, i to ne samo naša organizacija već i mnogi nepristrasni posmatrači na licu mesta, vodili su ka tome da događaje u Hrvatskoj ne samo da je podržavala već je i podsticala vaša vlada u Srbiji. Te taktike koje su tamo korišćene, videli smo da su kasnije ponovljene u Bosni, time je podstican etnički nemir na srpskoj strani i neki čak legitimni strahovi u vezi sa njihovom ličnom bezbednošću su podsticani i razvijani do stanja histerije. Oni su podsticani da uzmu oružje time dajući razlog jugoslovenskoj vojsci koja je praktično bila pod vašom kontrolom ili u najmanju ruku pod vašim uticajem, da se pokrene da bi zaštitila te Srbe, ustvari da bi kršila ljudska prava na tim mestima i nastavilo sa takvim incidentima i njihovim učesće u takvim slučajevima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To mogu da budu samo vaše pretpostavke, ali pošto mi ovde pokušavamo da utvrdimo činjenice, a vi ste ovde pomenuli jedno područje, da li znate koja je udaljenost između Kostajnice i Dvora na Uni i koliko sela se nalazi uopšte na tom potezu?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja ne tvrdim da sam ekspert za geografiju Hrvatske, ali bila sam u Dvoru na Uni jednom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali u opisu ovog događaja, na strani 21 izveštaja u petom pasusu, stoji da su medicinsko osoblje i ranjenici iz bolničkih kola bili pozvani da se predaju i da su uhvaćeni od strane, kako se navodi, deset ljudi u žutim kamuflažnim uniformama bez oznaka. Deset ljudi u žutim kamuflažnim uniformama. A da li možete da mi kažete kojoj su formaciji, odnosno grupaciji pripadali ti ljudi? Na osnovu čega su vaše kolege mogle da tvrde da su ti ljudi Srbi?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne mogu da vam kažem. Očigledno da ni oni nisu znali kojoj formaciji pripadaju. Rekli su da su oni nosili maskirne uniforme, ali da nisu imali nikakve oznake.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li dozvoljavate da se moglo raditi i o Hrvatima? Na osnovu čega vi tvrdite da su to bili Srbi?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Čitajući ovaj izveštaj, isti izveštaj koji vi sada čitate, stekla sam utisak da je u svedočenju žrtava rečeno da su to bili Srbi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li znate da na prostoru bivše SFRJ ni jedna jedina grupacija nije nosila žute maskirne uniforme? Prvi put čujem u ovom vašem iskazu da su bili nekakvi ljudi u žutim maskirnim uniformama.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To su dokazi koje smo mi dobili, svedočenja koja smo mi dobili.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam se čini da je taj podatak u najmanju ruku malo čudan? Pretpostavljam da znate da se žute maskirne uniforme koriste u pustinjским predelima. U kontinentalnom području, u Evropi ih baš niko nikad nije nosio.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Bojim se da je to sve što mogu da kažem o toj temi i to sam već rekla.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospođo Lejber. Recite mi, molim vas, kako da znamo ko su ti ljudi, ako navedena priča uopšte ima neke osnove, ljudi u žutim uniformama, u ovim predelima nepostojećim, a bez oznaka, koji otimaju bolnička kola u selu čije ime nam nije poznato? Kako onda to...

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, svedokinja je rekla da ne može ništa više da vam kaže o toj temi. Vi možete u dogledno vreme da iznesete komentar o tome, ali stvarno nema svrhe da nju ponovo pitate za to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Moje pitanje u stvari i jeste, gospodine Mej, da li ovolika količina nepreciznosti, nejasnoća i proizvoljnosti može da odgovara nekim najvišim standardima u radu vaše organizacije? Jer vi ne možete da odgovorite ni o kojem se selu radi, ni da li je zaista bilo reči o nekim žutim uniformama, zatim kako da se zna ko su ljudi bez oznaka i tako dalje, ni da li odgovor na ta pitanja može da daju vaše kolege koje su sačinile izveštaj ili možda lica sa kojima su razgovarali. Vi ni na jedno od tih pitanja ne možete da odgovorite. Je li tako ili ne?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To nije sasvim istina. Ja mogu svakako da dođem do odgovora na ova pitanja, kod ljudi koji su sastavili ovaj izveštaj. Kao što sam vam već rekla, ja nisam bila deo te misije koja je utvrđivala činjenice, koja je otišla na teren i sastavila ovaj izveštaj. Ja duboko verujem u kompetentnost ljudi koji su pripremili ovaj izveštaj i pretpostavljam da bi oni imali odgovore na ta pitanja, i ja mogu da pokušam da dođem do tih odgovora, ako Pretresno veće smatra da je to primereno. Mogu da se pozabavim time i da dalje istražim ovu temu. Ali ja nisam došla ovde da branim pojedinačne informacije u ovom izveštaju, paragraf po paragraf. Moj posao je bio da donesem ovaj izveštaj, odnosno da pokušam da dobijem vaš odgovor, sobzirom na ono vreme kada je izveštaj napisan, 1991. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li uopšte ima smisla da vas ispitujem o navodnim događajima o kojima imate samo tako posredna, navodna saznanja, pa čak ni takve činjenice kao što je mesto događaja, akteri, čak ni to ne možete da razjasnite? Mislim da bi morali da se usredsredimo na ono što ste vi lično utvrdili prilikom boravka u Jugoslaviji, a ne ono što su utvrđivali vaši saradnici koji, kao što vidite, utvrđuju neke stvari koje su prilično nelogične.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja nisam rekla da su nelogične. Kao što sam već rekla, ja sam voljna da vam potražim odgovore na sva pitanja koja imate u vezi sa specifičnim informacijama u ovom izveštaju. Ovaj izveštaj je sastavljen pre 10 godina. Mi imamo dosije u našoj kancelariji, imamo i istraživače koji mogu da odgovore na vaša pitanja, ali ja to ne mogu da uradim sada. I to nije svrha mog dolaska ovde, ja sam došla da govorim kao direktor organizacije o pitanjima o kojima je vaša vlada tada bila obaveštena u vezi sa ovim izveštajima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa o tome i jeste stvar, da se ova strana setila posle 12 godina da pokrene ovu tužbu. A da li vam se čini...

SUDIJA MEJ: Zaustavio sam vas, gospodine Miloševiću, udaljavate se od suštine, napadate Tužilaštvo. Vi možete da postavljate svedoku dalja pitanja ako želite, ali ne možete da iznosite komentare o Tužilaštvu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Mej, svedok je specijalista za ljudska prava, pa ja pretpostavljam da joj je poznato da bi onda druga strana, da bi ovakve tvrdnje iznosila, morala da dovede te ljude koji su očevici tih događaja, da bi oni mogli da budu ispitani, očevici tih navodnih događaja.

SUDIJA MEJ: To je na njima, a takođe i na nama, da vidimo koje ćemo dokaze prihvatiti, to nije na svedokinji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na trećoj strani iskaza, u prvom pasusu navodi se da ste u avgustu 1990. otputovali sa osobom koja se zove Anderson u ime *Human Rights Watch* u istraživačku misiju u Hrvatsku, Kosovo i onda u Beograd. Da li je to vaša jedina istraživačka misija vezana za rat u Krajini i Hrvatskoj?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislite na mene lično? Da. Ja sam lično bila u misiji utvrđivanja činjenica jedini put tada sa gospodinom Andersonom. Kako je situacija eskalirala i postajala sve gora i gora, sve više naših ljudi je odlazilo na takva putovanja i manje više smo konstantno tamo bili prisutni tokom 1991. i 1992. godine. Ja sam takođe išla u jednu drugu misiju utvrđivanja činjenica u januaru 1992. godine, ali se tada radilo, tada sam se bavila silovanjem kao ratnim zločinom. I u tom slučaju, kao što sam već rekla, obavili smo razgovore sa žrtvama koje su bile i Srпкиnje i Hrvatice i Muslimanke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li to znači da je jedino poseta u avgustu 1990. godine bila istraživačka misija vezana za rat u Krajini i Hrvatskoj? To je bila jedina u kojoj ste vi neposredno učestvovali, mislim na istraživačku misiju?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da. Ono što smo tokom te misije videli bio je početak nečega što se razvilo u veoma eksplozivnu i veoma ozbiljnu situaciju. Tada sam se ja nalazila u Njujorku, odakle sam slala ljude na teren da istraže ono što se dešava. Mislim da smo imali smo šest takvih misija te godine, a takođe smo imali i stalne predstavnike na terenu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kada ste bili na Kosovu 1990. godine, da li vam je poznato da je prisustvo snaga bezbednosti na Kosovu tada u vreme kad ste vi bili, bilo po odluci, na osnovu odluke savezne vlade i saveznog Predsedništva zbog veoma velike ugroženosti i masovnog iseljavanja srpskog stanovništva sa Kosova pod pritiskom albanskih ekstremista? Da li ste išta o tome tada saznali?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ono što sam videla tom prilikom bilo je veliko angažovanje saveznih trupa na Kosovu. Svuda su bili vojnici, svuda je bilo barikada, prepreka na putevima, aktivno su se vodili vojni manevri usmereni protiv malih gradova u tom području. Nisam videla nikakve

znake aktivne oružane pobune Albanaca na Kosovu u to vreme. Meni se činilo da se radi o jednoj preteranoj reakciji na nešto šta je Srbe teralo da se iseljavaju sa Kosova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je utisak koji ste vi imali, kao što sami kažete. Recite mi, prilikom vaše misije u avgustu 1991. godine, u koju ste vi državu došli?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Koju državu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U koju ste državu došli u avgustu 1991. godine?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja u avgustu 1991. nisam bila ni u kakvoj misiji, ne znam o kojoj misiji govorite. Da li mislite sada na mene lično ili na organizaciju?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, da, vi kažete da ste bili 1991. godine, je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne, 1990. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, 1990. godine, u koju ste državu došli?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: 1990. godine bila sam u Hrvatskoj i u Srbiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li znate da je 1990. godine, kada ste vi bili, da je jedini međunarodnopravno priznati subjekt na tom prostoru, jedini entitet u međunarodnopravnom smislu bila Jugoslavija, koja se jedina mogla smatrati državom u to vreme?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Naravno. Naravno da to znam. Mislila sam da želite da znate koje sam konkretno republike posetila. Naravno da znam, znam da sam posetila Saveznu Republiku Jugoslaviju, tako se zvala u to vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je to isto bio slučaj i u septembru mesecu 1991. godine, kada su vaše kolege Nižić i Ron bili u misiji? Je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da su u septembru 1991. godine Slovenija i Hrvatska već bile proglasile secesiju od savezne države, je li tako?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne baš. Znete da su Ujedinjene nacije priznale Hrvatsku tek sredinom 1992. godine, pretpostavljam da vam je to poznato?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Da, poznato mi je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja pretpostavljam da je za raspravu ovde merodavno vreme kada su Ujedinjene nacije priznale Hrvatsku. A da li vam je poznato da je 7. jula 1991. godine, dakle Jugoslavija je još postojala, uz prisustvo Evropske zajednice, odnosno predstavnika Evropske zajednice na Brionima održan sastanak članova Predsedništva SFRJ, predsednika savezne vlade, saveznih ministara unutrašnjih poslova, odbrane, rukovodstava Slovenija i Hrvatske i da je onda usvojena nekakva zajednička deklaracija o mirnom rešenju jugoslovenske krize? Da li se toga sećate?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Sećam se. Ne znam na koji način je to relevantno za moje svedočenje. Naša organizacija nikada nije zauzela nikakav stav po pitanju integriteta savezne države Jugoslavije, niti sam se ja lično time bavila, niti je to bio naš posao. To nije u okviru našeg mandata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste svesni, pošto se bavite pravima, da su te odluke, odluke o proglašenju suvereniteta i samostalnosti 1991. godine bile protivustavne i suprotne međunarodnom pravu?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da ovo prevazilazi moju kompetenciju. Ja nisam nadležna da diskutujem o tim pitanjima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, ali konstatovali smo da ste vi i sami 1990. godine, i vaše kolege 1991. godine, pravno posmatrano, boravili na prostoru jedino pravno priznate države koja se zvala Jugoslavija, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na kraju oba izveštaja koje ste predali stoji konstatacija da je *Helsinki Watch*, koji je sada ogranak *Human Rights Watch*, stvoren 1979. godine da bi nadgledao poštovanje na unutrašnjem i međunarodnom planu odredbi o ljudskim pravima iz Sporazuma iz Helsinkija iz 1975. godine. U izveštaju iz 1990. godine, ovo stoji na strani 13, u drugom pasusu, a u izveštaju od 1991. godine na strani 8, u drugom pasusu. Je li tako? To nije sporno. Da li to onda znači da ste vi kao jedan od osnivača i izvršni direktor *Helsinki Watch* upoznati sa sadržinom navedenih

akata sa Helsinške konferencije iz 1975. godine, kao i drugih akata iz domena ljudskih prava?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Jesam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je onda poznato načelo 8, paragraf 1 Završnog akta iz Helsinkija (Helsinki Final Act), to je helsinška deklaracija iz 1975. godine, koje glasi: "Zemlje učesnice će poštovati jednaka prava naroda i njihovo pravo na samoopredeljenje, postupajući uvek u skladu sa ciljevima i principima Povelje Ujedinjenih nacija (Charter of the United Nations) i u skladu sa relevantnim normama međunarodnog prava, uključujući i one koje se odnose na teritorijalni integritet države". Znači, u ovom dokumentu za koji kažete da vam je poznat, to piše. Je li tako, gospođo Lejber?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: To piše u dokumentu, ja sam upoznata sa tim dokumentom, ali to nije deo dokumenta kojim se mi kao međunarodna organizacija bavimo. Mi kao međunarodna organizacija ne zauzimamo nikakve stavove u bilo kojoj zemlji po pitanjima suvereniteta ili otcepljenja ili nacionalnih granica. To prevazilazi naše kvalifikacije, to je van našeg mandata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali pre minut smo utvrdili da ste vi osnovani da bi nadgledali poštovanje odredbi o ljudskim pravima iz Sporazuma iz Helsinkija iz 1975. godine. Dakle, tu niste pravili selekciju kojim ćete se pravima baviti, a kojim nećete. A da li vam je poznato da član 2. tačka 4 Povelje Ujedinjenih nacija štiti teritorijalni integritet država i da pravo na samoopredeljenje naroda, o kome govori član 1. tačka 2 povelje, treba shvatiti tako da se ne narušava teritorijalni integritet država? Da li je tako ili ne, gospođo Lejber?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da se sada ponavljam, ali moram ponovo da kažem da se mi zalažemo za poštovanje ljudskih prava prema Helsinškom sporazumu, mi se ne bavimo pravom naroda na samoopredeljenje ili nacionalnim integritetom. To ne spada u ona prava kojima se mi bavimo. Mi se bavimo pravom na slobodno izražavanje, pravom na slobodu od torture i mučenja, pravom na slobodno izražavanje mišljenja, pravom da se ne bude zatvaran zbog političkih stavova. To su sve osnovna građanska i politička prava koja su sadržana ne samo u sporazumu iz Helsinkija (Helsinki) već takođe i u deklaraciji Ujedinjenih nacija, Deklaraciji o ljudskim pravima (UN Universal Declaration of Human Rights).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospođo Lejber, ljudska prava su sveobuhvatan koncept, ne možete jedno pravo izvlačiti iz konteksta korpusa ljudskih prava. A da li ste upoznati sa odredbama Deklaracije o principima međunarodnog prava koja se tiču prijateljskih odnosa i saradnje država u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, i to onim delom koji se tiče prava na samoopredeljenje koje se smatra sastavnim delom korpusa ljudskih prava? Da vas podsetim, to je Deklaracija o principima međunarodnog prava u vezi sa prijateljskim odnosima i saradnji između država u sklada sa poveljom Ujedinjenih nacija. Rezolucija Generalne skupštine broj 265 (UN General Assembly Resolution 256), od 24. oktobra 1970. godine.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Gospodine Miloševiću, ja sam sigurna da vi odlično znate da se i dalje vode mnoge diskusije o ljudskim pravima, o kategorijama ljudskih prava, klasama ljudskih prava i da razne organizacije, kao i mi, imaju pravo da izaberu kojim će pravima da se bave, koja će prava da brane i da štite. Mi ne možemo da pokrijemo celu gamu ljudskih prava, mi imamo svoj sopstveni mandat koji je vrlo jasno formulisan u našim internim dokumentima koji uopšte nisu tajni, što se tiče toga koja prava štitimo i kršenja kojih prava istražujemo. To je naša odluka. Svesna sam da se opet ponavljam, ali pravo na samopredeljenje i zaštita nacionalnih granica ne spadaju u ona prava kojima se mi bavimo. To ne znači da smo mi protiv toga ili za to, to jednostavno nije naš mandat. Nije deo našeg mandata da se mešamo u te stvari, u ta veoma složena pitanja koja bi mogla da nas odvedu u sferu politike, šta mi pokušavamo da izbegnemo i kojom se mi ne bavimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U redu. Ali pošto ste već profesionalno umešani u to i smatrate se borcem za ljudska prava, pretpostavljam da bi vam morale biti poznate odredbe ove deklaracije i drugih dokumenata koja se tiču prava na samoopredeljenje i to sasvim...

SUDIJA MEJ: Mislim da smo ovu temu iscrpli. Svedokinja je odgovorila, gospodine Miloševiću. Ništa ne dobijamo stalnim ponavljanjem jednog te istog.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da je prema Povelji Ujedinjenih nacija i prema navedenoj deklaraciji i drugim međunarodnim aktima, takozvano eksterno samoopredeljenje, odnosno otcepljenje dozvoljeno samo kolonijama, okupiranim državama i slično...

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja ne želim da ulazim u to. Svrha mog dolaska ovde nije da razgovaram o tome.

SUDIJA MEJ: To je na nama da odlučimo, ali ako smatrate da nemate šta da dodate onom što ste već rekli, to je to. Gospodine Miloševiću, ovo nikom ništa ne donosi. Molim vas pređite na neku temu o kojoj je svedokinja kompetentna da govori.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa prilično je čudno, gospodine Mej, kada govorimo sa jednim istaknutim predstavnikom organizacije za ljudska prava da isključujete ova, rekao bih suštinska pitanja koja se tiču ljudskih prava. Molim vas...

SUDIJA MEJ: Vi ćete nam se u vezi toga sigurno obratiti sa svojim tezama, bez sumnje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznata konstatacija Antonija Kasezea (Antonio Cassese) ranijeg predsednika ove ustanove, ona je objavljena i u knjizi njegovoj "Samoopredeljenje naroda i pravno preispitivanje" (Self-determination of People, Reappraisal)...

SUDIJA MEJ: Ne, ni to nam uopšte ne pomaže. Mi smo već dosta govorili, i previše smo govorili o pravu na samoopredeljenje. Možete nekog drugog da pitate o tome, možete da izvedete svoje dokaze na tu temu, ali ova svedokinja je rekla sve šta može da kaže, tako da nema svrhe da nastavljate.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, a ovo se tiče Jugoslavije i vi bi trebalo da...

SUDIJA MEJ: Ne, ja neću da dozvolim više ni jedno pitanje o temi o kojoj svedokinja ne može više ništa da nam kaže. To je besmislica. Molim vas da pređete na nešto o čemu je ona kompetentna da govori.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da bih mogao da idem dalje i pitam je nešto u vezi sa izveštajem u kojem svedokinja konstatuje na strani 6, u fusnoti broj 13, u izveštaju od januara 1991. godine...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak, dajte da to nađemo, januar 1991. godine, tabulator 1, strana 6. Našli smo stranu 6, fusnota 13. Da, vidimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U kojem se kaže da je u odbrani nezavisnosti, Tuđman je izjavio da u odbrani nezavisnosti, dakle, on kaže: "U odbrani nezavisnosti mi ćemo prvo upotrebiti sve naše regularne trupe hrvatskog Ministarstva unutrašnjih poslova, a takođe ćemo pozvati čitav naš narod da uzme oružje". To se navodi u vašem izveštaju. E sada, u svetlu ovih navoda u vašem izveštaju, kako komentarišete to što upravo gospodin Kaseze kaže: "Po međunarodnom pravu..."

SUDIJA MEJ: Ne, ja sam doneo odluku o tome šta kaže gospodin Kaseze. Ovo zvuči kao pravni argument koji možete da uputite nama i mi ćemo o tome odlučiti, ali to nije nešto što treba da iznosite svedokinji. A sada nastavite dalje ili ću privedi ovo ispitivanje kraju. Na vama je da odlučite da li želite da postavite još neka pitanja ili ne. Čuli ste našu odluku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Da su zapravo regulisana određenim pravima..."

SUDIJA MEJ: Ne, ne. Da li prelazite na drugo pitanje ili ne?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da su, prema tada važećim pravnim normama, to bili ilegalni akti nasilne secesije Hrvatske od Jugoslavije? Da li vam je bar to poznato? To je nešto što bi morali da znate da biste mogli da cenite bilo čije ponašanje...

SUDIJA MEJ: Gospodo Lejber, da li je to pitanje na koje mislite da možete da odgovorite ili ne? Meni zvuči kao pitanje o kome treba da odlučuje Sud.

SVEDOK LEJBER: I ja tako mislim, časni Sude.

SUDIJA MEJ: Sledeće pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Onda, vezujući se za ovaj vaš izveštaj koji nije obavezan da se oslanja na postojeće pravne norme, da li bar iz izveštaja može da se zaključi da je pozivanje na oružje radi ostvarenja nezavisnosti na koju Hrvatska...

SUDIJA MEJ: Ne, ne, to su sve pravna pitanja. Vi ispitujete svedokinju. Vi ne raspravljate sa njom pravna pitanja. Koje je vaše sledeće relevantno pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ja imam u vidu da ste vi ovde doveli jednog istaknutog predstavnika *Human Rights Watch* i tako istaknut predstavnik bi morao da zna i pravni, i međunarodnopravni i unutrašnji pravni kontekst događaja o kojima svedoči...

SUDIJA MEJ: Da, da, ali gde je vaše pitanje, ne komentar.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, molim vas, da li ste upoznati, pošto pišete u izveštajima, pominjete i nekadašnju fašističku državu Hrvatsku iz 1941. i 1945. godine formiranu od strane Hitlera (Adolf Hitler) i Musolinija (Benito Mussolini), video sam dok sam listao ove vaše papire dok je gospodin Najs o tome govorio, da li ste upoznati bili sa veoma poznatom izjavom iz govora Tuđmana na Saboru HDZ, kada je rekao da "Nezavisna Država Hrvatska nije bila samo kvislinška tvorevina i fašistički zločin već isto tako i izraz istorijskih težnji hrvatskog naroda". Pretpostavljam da vam je to poznato?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne, nije mi poznata ta konkretna izjava koju pominjete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja govorim o, mislim na govor u Zagrebu kada je održan prvi opšti Sabor HDZ-a, Tuđmanove političke partije, i kada je on izabran tu za predsednika, kada je rekao da Nezavisna Država Hrvatska nije bila samo kvislinška tvorevina i fašistički zločin već isto tako izraz istorijskih težnji hrvatskog naroda. Pa vas sad pitam, da li vam je poznato da je 4. marta, znači nekoliko dana kasnije, kao reakcija na taj govor na Petrovoj Gori, to je planina na Kordunu, održan masovni miting podrške teritorijalnom integritetu Jugoslavije, protiv neofašizma koji je proklamovan na Saboru HDZ? Da li vam je to poznato, pošto pratite sve događaje, podnosite veoma opširne izveštaje?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Znam da je bilo prilično nacionalističkih izjava koje su davali predsednik Tuđman i njegova vlada, i znam da je to doprinelo osećaju ugroženosti kod srpskog naroda, kod srpske manjine u Hrvatskoj. Toga sam svesna.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da je posle toga, znači eto nekih devet dana posle tog mitinga, ovo je Tuđmanovo na saboru bilo krajem februara, a miting kojim je reagovalo stanovništvo 4. marta, a hrvatska Vlada je, još nije bio pobedio HDZ na izborima, još je bila stara vlada, uputila je pismo saveznoj Vladi i vladama svih republika u sastavu Jugoslavije u kome se osuđuju događaji, kako oni na opštem saboru HDZ i Tuđmanov govor, tako i reagovanje na mitingu na Petrovoj Gori? I apelovala je na saradnju i zajedničku akciju protiv daljeg narušavanja dobrih međunacionalnih odnosa. Da li to znate?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Nisu mi poznati detalji. Tačnije, ne mogu da ih se setim sada. Znam da sam u to vreme dosta toga znala o tome, ali vi govorite o događajima koji se poklapaju sa mojim sećanjem, sa mojim utiskom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kao što ste u vašoj izjavi od 4. do 7. marta 2002. godine koji ste dali ovde, naveli da ste u avgustu 1990. godine zatekli stanje, citiram vas "duboke histerije kod stanovništva, posebno Srba", završavam citat, kao i da su, opet citiram "retorika i propaganda bili pogoršavani od strane srpskog radija koji je namerno izazivao paniku svojim pristrasnim izveštavanjem", to vi kažete. E sad, vas u vezi sa tim vašim iskazom pitam, da li smatrate da je i vlada Hrvatske, dakle ova pre dolaska Tuđmana na vlast, takođe bila zavedena pristrasnim informisanjem srpskog radija kada je osudila Tuđmanovo isticanje da je Nezavisna Država Hrvatska, u kojoj je ubijeno oko 700.000 Srba, Jevreja i Roma, bila izraz istorijskih težnji hrvatskog naroda? Da li, dakle i Vlada Hrvatske bila zavedena nekakvom propagandom srpskog radija i histerijom sa srpskog radija?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ne mogu da odgovarim šta je uticalo, vi govorite o hrvatskoj Vladi pre Tuđmana. Mislim da su oni sigurno imali svojih razloga da to kažu, i da nisu bili zavedeni propagandom iz Srbije. Ja sam, kada sam govorila o propagandi iz Srbije, govorila sam o onome što su slušali obični ljudi koji su imali vrlo malo pristupa drugim informacijama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kada se u vašem izveštaju osvrćete na prošlost i na Nezavisnu Državu Hrvatsku, kažete da su pobijene hiljade Srba, Jevreja i Cigana, to govorite, pobijene hiljade. Pa da li ste svesni koliko minimizirate, govorite o hiljadama, a stvarnost je da su pobijene stotine hiljada? Da li pravite razliku između hiljada i stotina hiljada pobijenih ljudi, više stotina hiljada? Kako je moguće da u vašim izveštajima vi upotrebljavate takvu jednu formulaciju "pobijene hiljade"?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Govorimo o jednom periodu istorije u kome naša organizacija očigledno nije vršila sopstvena nezavisna istraživanja. U svemu što pišemo, mi se trudimo da koristimo minimalne pre nego maksimalne cifre, jer se uvek trudimo da, ako pogrešimo, grešimo u stranu opreznosti. Ne sumnjam da je verovatno bilo više, da ste vi verovatno sasvim u pravu kada govorite o stotinama hiljada, da vaša cifra vrlo lako može da bude tačna. Ja ne znam tačne podatke. Ali mislim da se mi u našim izveštajima trudimo da izbegavamo senzacionalizam, tako da kada imamo izbor, biramo pre manju cifru nego veću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li znate da je samo u Jasenovcu, da je samo u jednom koncentracionom logoru pobijeno 700.000 ljudi? Da li ste išta o tome znali? Pretežno Srba, onda Jevreja i Cigana, a i nekih Hrvata, komunista i tako dalje.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Znam da su se u tom periodu dešavale jezive stvari. Ja nisam stručnjak da bih govorila o tome, niti je to relevantno za vremenski period o kome mi ovde govorimo, izuzev činjenice da su događaji iz tog vremena ponovo oživljeni i iskorišćeni od strane srpskih medija i nekih pojedinaca u srpskoj vladi da se ponovo raspiruju stari strahovi i da se zaplaše ljudi i da se pogoršaju odnosi između naroda u Hrvatskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li mislite da je srpski narod, posle tog govora u vezi sa NDH, sa Nezavisnom Državom Hrvatskom gde su stotine hiljada njihovih predaka pobijeni i nakon tog poziva koji koincidira sa tim, koji je upućen hrvatskom narodu, tog poziva na oružje u cilju formiranja Nezavisne Države Hrvatske, da li smatrate da u tim okolnostima Srbi nisu imali nikakvog razloga za paniku?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da su Srbi verovatno imali dobre razloge da se uspaniče, jer su bili na meti teških izjava sa obe strane. Mislim da je bilo mnogo nesrećnih izjava koje je hrvatska vlada davala u to vreme, a taj strah je bio raspirivan i iz Srbije pozivima da uzmu oružje i brane se. Mislim da sam već pomenula tokom svog svedočenja da sam lično videla neki propagandni materijal u Beogradu. To je bilo vrlo skupo i vrlo profesionalno urađeno. To nisu bile površne, to nisu bili nikakvi na brzinu urađeni leci neke male organizacije, to je bilo nešto iza čega je stajalo mnogo novca i prestiža. Oni su bili jeziv prizor, bili su jezivi za gledanje i koristili su strahove ljudi zbog događaja od pre 50 godina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospođo Lejber, to uopšte nije tačno. Ako pogledate beogradsku štampu iz tog vremena, nećete naći sigurno ni deo bilo kakve ratnohuškačke retorike kakve ste da mogli da nađete u to vreme u hrvatskoj štampi, to se ne može čak ni uporediti. Ako biste bili ljubazni da to pročitate, onda će vam to biti jasno, ako biste naravno za to imali bilo kakav interes koji vi očigledno nemate. Molim vas, na strani 3...

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, takvi komentari, takve tvrdnje, ovo nije mesto za tako nešto. Ovo nije mesto za takve komentare. Molim vas, da idite dalje. Izvolite, gospođo Lejber, ako želite nešto da kažete o tome.

SVEDOK LEJBER: Hoću samo da pojasnim da ja u ovom trenutku nisam govorila o stvarima koje su se dešavale u zvaničnoj štampi u Srbiji, govorila sam o publikacijama, pamfletima i magazinima, o brošurama koje su bile u velikom tiražu i profesionalno napravljene, a očigledna svrha im je bila da zaplaše srpski narod koji je živio u Hrvatskoj, a takođe i da Srbe u Srbiji mobilišu u vezi sa događajima koji se njihovim zemljacima Srbima dešavaju u Hrvatskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, gospođo Lejber, da li vi uopšte imate svest o tome koliko je vaša organizacija doprinela medijskom ratu i antisrpskoj propagandi koja je prethodila agresiji na Jugoslaviju?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Stavila bih snažan prigovor na ovu tvrdnju. Ja ne mislim da smo mi na bilo koji način doprineli antisrpskoj propagandi. Svakako smo se trudili da budemo fer prema svim stranama. Jedna od mojih instrukcija mom osoblju je bila da jednako pokrivaju kršenja ljudskih prava i od strane Srba i od strane Hrvata. I kao što vidite iz pisma koje smo prezentovali vama i generalu Adžiću, slično pismo je upućeno, odnosno uručeno i predsedniku Tuđmanu. Bilo je jednake dužine, navedene su iste vrste kršenja ljudskih prava. Mislim da smo bili izuzetno fer i izuzetno nepristrasni u našem pokrivanju rata i zaista se ne slažem sa tim kada kažete da smo mi doprineli antisrpskoj propagandi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, to bi moglo da se uzme kao neka simetrija, kada bi bilo u pravim proporcijama. Ali valjda pretpostavljate da nisu Srbi u Hrvatskoj napali Hrvatsku nego su bili izloženi napadima od strane nove hrvatske vlasti. Da li vam je to poznato?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Mislim da stvari nisu bile tako jednostavne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa vi upotrebljavate u svojim izveštajima i izraz kako su Srbi "okupirali" deo hrvatske teritorije ili kažete "deo hrvatske teritorije okupiran od strane Srba", to imate na više mesta. Je li tako? To je vaš izraz, koji se podrazumeva da je tačan, je li tako?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Molim vas da nastavite, ne znam šta je pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi govorite o tome da su Srbi okupirali deo hrvatske teritorije. Kažete: "Na delu hrvatske teritorije okupiranom od strane Srba", koristite tu frazu u raznim kontekstima u vašem izveštaju.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: O kojem vremenskom periodu govorimo, je li to pre rata ili za vreme rata?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: O vremenu konflikta u Hrvatskoj.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Bilo je područja u Hrvatskoj u kojoj je stanovništvo bilo predominantno srpsko, ne shvatam vaše pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li možemo reći da su Srbi okupirali deo hrvatske teritorije? To je moje pitanje.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Kada kažete "okupirali", da li mislite živeli tamo ili preuzeli kontrolu nad tom teritorijom vojnim putem? Nisam sigurna šta je vaše pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako god želite da to tumačite. Da li se može reći da su Srbi okupirali deo hrvatske teritorije, da je u pitanju okupacija hrvatske teritorije? To vas pitam, pošto vi taj izraz upotrebljavate.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Morala bih da to gledam u kontekstu. Mislim da su tokom sukoba srpske grupe pobunjenika uzele oružje i okupirale deo hrvatske teritorije. I jugoslovenska vojska se takođe pokrenula da bi zaštitila situaciju, i ustvari, prema našim izveštajima, da bi učvrstila srpsku okupaciju određenih delova Hrvatske.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, "okupirali deo". Evo samo mi recite da li greši vaš sunarodnik, general Čarls Bojd (Charles Boyd), bivši zamenik komandanta Evropske komande snaga Sjedinjenih Američkih Država (USEUCOM, United States European Command), on piše u Forin afers (Foreign Affairs Journal) septembar-oktobar 1995. godine: "Popularni imidž ovog rata je takav da se ukazuje na neumoljivu srpsku

ekspanziju. Veći deo onoga šta Hrvati nazivaju okupiranim teritorijama je zemlja koju su Srbi držali više od tri veka. Isto važi i za srpske zemlje u Bosni. Zapadni mediji često govore da su pobunjeni Srbi zauzeli 70 posto teritorije Bosne. Ukratko, Srbi nisu pokušavali da osvoje nove teritorije već su jednostavno držali ono što je već bilo njihovo”.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Koga ste citirali, nisam čula, ko je to napisao?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je Čarls Bojd, general Čarls Bojd, bivši zamenik komandanta Evropske komande snaga Sjedinjenih država, a to je napisao, možete da nađete u časopisu Forin afers za septembar-oktobar 1995. godine. To je citat onoga što je on napisao. Koliko je to...

SUDIJA MEJ: Dozvolite svedoku da odgovori.

SVEDOK LEJBER: Ako me pitate da li su Srbi živeli u tim različitim područjima, pretpostavljam da je to tačno. A ako me pitate da li su imali pravo, da li je srpska republika imala pravo da preuzme te teritorije koje su bile u okviru granica jedne druge republike, ja moram da se vratim na svoj prethodni odgovor, a to je da to nije u mojoj kompetenciji da o tome raspravljam. Ovde je reč o nacionalnim granicama, o pravu samoopredeljenja i to su pitanja za koja ne mogu da kažem da su neprimerena da o njima raspravlja ovo telo, ali su neprimerena za mene, da ja o njima raspravljam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li vi to onda tvrdite da je pravo na samoopredeljenje pripadalo samo hrvatskom narodu, a nije pripadalo srpskom?

SUDIJA MEJ: Svedokinja je upravo odgovorila, nemojte da odgovarate na to pitanje, svedokinja je upravo rekla da nije u njenoj kompetenciji da o tome govori. Prema tome, nema svrhe da o tome raspravljate. Idite dalje, ako ima još nešto šta želite da pitate.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ovo se zove *contradictio in adiecto*, koliko da konstatujemo. Možemo da idemo dalje. Kažete na strani 3...

SUDIJA KVON: Pre nego što nastavimo, jedno pitanje. Gospođo Lejber, iz čiste radoznalosti, u prvom tabulatoru, tabulatoru 1 ovog dokaznog predmeta na strani 11, fusnota 20, vi kažete da niste ekspert za pitanja otce-

pljenja i da li je to u redu ili nije, ali primećujem da ste napisali članak pod naslovom "Zašto držati Jugoslaviju kao jednu zemlju?" (Why Keep Yugoslavia One Country?). O čemu ste pisali u tom članku?

SVEDOK LEJBER: Drago mi je što ste postavili ovo pitanje, jer bih želela da to objasnim. Ja jesam napisala članak, ali ja nisam napisala naslov ovog članka. Ovaj tekst je objavljen u "Njujork tajmsu", a "Njujork tajms" ima politiku da sam stavlja naslove. Čovek koji je dao naslov ovom tekstu je pogrešno shvatio sadržaj. Tako da kada se vidi taj naslov, pomislilo bi se da smo mi zauzeli stav u vezi sa tim da li Savezna Republika Jugoslavija treba da opstane ili ne. U tom tekstu se mi zalažemo za to da vlada Sjedinjenih Američkih Država upotrebi ekonomske sankcije protiv Savezne Republike Jugoslavije i takođe, ako je moguće, protiv Srbije, jer smo mi smatrali da je u to vreme došlo do ozbiljnih kršenja ljudskih prava, posebno na Kosovu. Mi smo shvatili činjenicu da je savezna vlada bez ikakve moći u to vreme, čak i ako je želela nešto da uradi jer je glavne odluke donosila srpska vlada. I zbog toga je naša preporuka bila da vlada SAD usmeri svoje sankcije na one delove federacije u kojima se krše ljudska prava. Mi nikada nismo rekli da Jugoslavija ne bi trebalo da ostane jedna zemlja, kao što se to čini na osnovu naslova ovog članka. Ja sam bila zaprepašćena naslovom, kao i moje kolege iz *Human Rights Watch*. Bili smo jako iznervirani i uznemireni, jer je ovo moglo da navede ljude na potpuno pogrešan trag, dok ne pročitaju ceo članak. Hvala vam što ste me to pitali.

SUDIJA KVON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I ja sam veoma srećan što ovde čujem da ste bili deo procesa nametanja sankcija Jugoslaviji koje su bile najdivljačnije od kada postoji taj termin i koje su bile pravi tihi genocid. Kako to da se vi iz organizacije za ljudska prava angažujete na nametanju sankcija Jugoslaviji?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Kao organizacija, mi to vrlo često koristimo kao sredstvo, ukoliko nema drugih sredstava da se zemlja navede da poštuje principe ljudskih prava. To je nešto što smo zagovarali u mnogo različitih situacija. Mi uvek pokušavamo da napravimo izuzetak za humanitarnu pomoć. Ali ovde govorimo o ekonomskim sankcijama. Mi ne zagovaramo sankcije koje bi otežale život ljudima, odnosno stanovništvu u toj zemlji, već sankcije koje su usmerene ka vladi. To je jedan od različitih oblika vršenja pritiska na vlade koje su odgovorne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Siguran sam da znate da su sankcije uvedene 1992. godine, a vi sad maločas ovde kažete, u odgovoru na pitanje gospodina Kvona (Kwon), da je razlog bilo Kosovo. A obrazloženje je bilo da nam se sankcije uvode zato što pomažemo Srbe u Bosni i Srbe u Hrvatskoj, što nije sporno da smo ih pomagali. Pa mi sad odgovorite, molim vas gospođu Lejber, situacija u kojoj su se našli Srbi u Bosni i Srbi u Hrvatskoj, da li je logično, a poznato vam je verovatno da su, na primer, Nemačka i Vatikan (Vatican) i mnoge druge zemlje, pa na kraju i vaša zemlja pomagale Hrvatsku i Muslimane? I da je Saudi Arabija (Saudi Arabia), uključujući i mudžahedine, i druge zemlje, da su slale desetine hiljada ekstremista pomažući Muslimane? I da li je, dakle, legalno i logično da strane zemlje, neke i desetinama hiljada kilometara daleko pomažu Hrvate ili Muslimane, a nelogično je da Srbi pomažu Srbe, i onda je to zločin koji treba kazniti sankcijama? Je li to u funkciji...

SUDIJA MEJ: Morate da dođete do pitanja. Ako pogledate transkript, ja stvarno ne vidim na šta biste od ovoga, šta je optuženi rekao mogli da date komentar. On je govorio o zemljama koje su pružile pomoć Hrvatskoj. Mislim da je ono šta je on hteo da kaže bilo zašto on onda ne bi pomogao Srbima, mislim da je to poenta.

SVEDOK LEJBER: Otišli smo malo daleko. U vreme kada smo mi zagovarali sankcije u ovom članku, to je bilo 1990. godine i to je bilo pre rata u Bosni. Naša vlada u to vreme nije uvela sankcije protiv Jugoslavije, mislim da je čak bila na stanovištu da Jugoslavija treba da se održi kao jedna zemlja i da se razgovara sa saveznom Vladom. Ono o čemu vi govorite se dogodilo nekoliko godina kasnije, kada je počeo rat u Bosni. Zapravo, mislim da su ova dva pitanja zabunom zamenjena.

SUDIJA MEJ: Imate još pet minuta, a onda ćemo završiti za danas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U prvom pasusu vašeg iskaza od 4. do 7. marta 2002. godine kažete da je 1990. godine, citiram: "Ustankom Slovenije, a zatim i Hrvatske započeo je lanac događaja koji je doveo do rata na Balkanu".

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Na strani 3 kojeg dokumenta?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To je strana 3 vašeg iskaza.

SUDIJA MEJ: Izjava svedokinje.

SVEDOK LEJBER: Da, šta je bilo pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa pošto ste ovo rekli, da li smatrate da je secesija za koju su se opredelile Hrvatska i Slovenija bila protivna međunarodnom pravu i ustavnom poretku Jugoslavije?

SUDIJA MEJ: To nije pitanje za ovu svedokinju. Sledeće pitanje molim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se mogu ljudska prava tretirati izvan konteksta prava uopšte, i međunarodnog pravnog poretka i pravnog poretka neke države? Ne znam šta je vaš stav kao organizacije, stav *Human Rights Watch*.

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Naš stav je da zaštitimo ljudska prava onakva kakva su utvrđena konvencijama o ljudskim, građanskim i političkim pravima, odnosno Poveljom Ujedinjenih nacija o građanskim i političkim pravima. To su prava koja mi štitimo. Mi smo nezavisna, nevladina organizacija, mi pažljivo odabiramo područja kojima se bavimo i koja možemo da pokrijemo. Mi ne možemo da budemo na svim mestima, ne možemo da pokrijemo ceo spektar. Mi imamo svoj mandat i držimo se tog mandata, a pitanje samoopredeljenja nije jedno od prava kojim se mi bavimo kao organizacija. Drugi ljudi se time bave, ali je besmisleno da me stalno o tome pitate, jer ja ne mogu da govorim u ime svoje organizacije, čak ne mogu da govorim ni u svoje lično ime, jer to nije pitanje o kome ja mogu da raspravljam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se ljudska prava, ta o kojima vi govorite, mogu zaštititi izazivanjem ratova, izazivanjem građanskog rata, nasilnim raspadom jedne zemlje koja se uspešno razvijala? Kako se to mogu na taj način zaštititi ljudska prava uvođenjem sankcija, vojnom intervencijom, na kraju agresijom i bombardovanjem? Je li to sve u skladu sa zaštitom ljudskih prava za koje se zalaže *Human Rights Watch*?

SVEDOK LEJBER – ODGOVOR: Ja sam godinama želela da vama postavim to pitanje, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ne čini li...

SUDIJA MEJ: Ovim ćemo završiti sa radom za danas. Sada je 13.50. Gospođo Lejber, molim vas vratite se sutra u 9.00 da završite sa svojim svedočenjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Koliko vremena ćete mi dozvoliti sutra, gospodine Mej, samo da znam precizno?

SUDIJA MEJ: 50 minuta.

Fond za humanitarno pravo